

آیا جزوه را از سایت ما دانلود کرده اید؟

کتابخانه الکترونیکی **PNUEB**

پیام نوری ها بشتابید

مزایای عضویت در کتابخانه **PNUEB**:

دانلود رایگان و نامحدود خلاصه درس و جزوه

دانلود رایگان و نامحدود حل المسائل و راهنما

دانلود کتابچه نمونه سوالات دروس مختلف پیام نور با جواب

WWW.PNUEB.COM

کتابچه نمونه سوالات چیست:

سایت ما **افتخار** دارد برای اولین بار در ایران توانسته است کتابچه نمونه سوالات تمام دروس پیام نور که هر یک حاوی تمامی آزمون های برگزار شده پیام نور (تمامی نیمسالهای موجود **فتی الامکان** با **جواب**) را در یک فایل به نام کتابچه جمع آوری کند و هر ترم نیز آن را آپدیت نماید.

مراحل ساخت یک کتابچه نمونه سوال

(برای آشنایی با زحمت بسیار زیاد تولید آن در هر ترم):

دسته بندی فایلها - سرچ بر اساس کد درس - پسابندن سوال و جواب - پیدا کردن یک درس در نیمسالهای مختلف و پسابندن به کتابچه همان درس - پسابندن نیمسالهای مختلف یک درس به یکدیگر - وارد کردن اطلاعات تک تک نیمسالها در سایت - آپلود کتابچه و فیلدی موارد دیگر..

همچنین با توجه به تغییرات کدهای درسی دانشگاه استثنائات زیادی در ساخت کتابچه بوجود می آید که کار ساخت کتابچه را بسیار پیچیده می کند.

WWW.PNUEB.COM

PNUEB كتابخانه الكترونيكى

WWW.PNUEB.COM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

درس تاريخ حديث
دوره کارشناسی الهیات و معارف اسلامی
گرایش علوم قرآن و حدیث

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور.....

مشخصات

درس تخصصی 2 واحدی

منبع: کتاب تاریخ حدیث، مدیر شانہ چی

انتشارات سمت

تہیہ اسلائیڈ ہا: محمد ہادی امین ناجی

عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور مرکز قم

Payam Noor University Ebook

PNUEB

هدف

آشنایی با سرگذشت دانش حدیث در بین مسلمانان

Payam Noor University Ebook

PNUEB

...کتابخانه الکترونیک پیام نور.....

تعریف تاریخ حدیث

- معنای حدیث
- سنت یکی از منابع احکام
- انتشار حدیث در عهد رسول اکرم (ص)
- مكثرین اصحاب
- موجبات کثرت حدیث برخی صحابه
- صحابه و تعداد آنان
- آخرین صحابه در هر منطقه
- سماع و جمع حدیث
- نسبت منع از کتابت به پیامبر (ص)

تعریف تاریخ حدیث :

آگاهی از سرگذشت این علم از آغاز تا کنون و تحولات آن در ادوار قبل

• معنای حدیث :

- کلام ، خبر و جدید
- ضد قدیم . (صاح اللغه، لسان العرب، نهایة)
- هر آنچه نقل کنند. (مصباح المنیر)

• معنای سنت :

- در لغت : طریقه ، سیره، جدید، صورت
- در شرع : هر آنچه در شرع ؛ امر، نهی یا مستحب است.
- در حدیث: مجموعه های حدیثی که در آن اقوال و افعال پیامبر ذکر شده است. مانند سنن ترمذی .
- در فقه : مستحب در مقابل واجب و گاهی بدعت .

حدیث در اصطلاح علم حدیث:

کلامی که حاکی از قول یا فعل یا تقریر پیامبر ص باشد.

- الف) اهل سنت: علاوه بر پیامبر ، قول و عمل صحابه را در احکام به عنوان بخشی از حدیث قلمداد کردند.
دلایل ایشان:

1. معاشرت صحابه با پیامبر و روح تعالیم وی
  2. عدالت صحابه و اعتقاد به اجتهاد برخی از ایشان
- نظر شیعه :

1. صحابه با همه مراتب مصون از خطا نیستند .
2. در صورت صحت اجتهاد آنان ، فتوای ایشان برای خود و مقلدان آنها حجیت دارد.

• (ب) اما میه : قول و فعل ائمه اهل بیت (ع) را نیز در شمار حدیث پیامبر (ص) دانند.

ادله شیعه:

1. حدیث ثقلین ، پیامبر (ص) بر اساس این حدیث آنانرا مرجع مردم قرار داده است.
2. مفاد آیه تطهیر اهل بیت (ع) را مصون از خطا می دانند.
3. ائمه کرا را حدیث خود را حدیث جدّ خویش دانسته اند.

سنت یکی از منابع احکام

جایگاه قران: لا رطبٍ و لا یابسٍ الا فی کتابٍ مبینٍ . « انعام 59 »

مبین کل شی به طور اجمال

جایگاه پیامبر: مبین آیات قران به تفصیل

دلیل قرانی :

- « و انزلنا الیک الذکر لتبیین للناس ما نزل الیههم » . « نحل 44 »

شاهد از سیره رسول خدا:

-تبیین ارث جد و جدّه

-نهی از خوردن گوشت پرندگان دارای چنگال

نکته: در قران بین 350 تا 500 آیه مربوط به احکام وجود دارد. در حالیکه برای

نمونه فقط در واجبات نماز 1000 حکم مطرح است.

منشاء احکام رسول اکرم (ص) یا سنت چیست؟

- اجتهاد
- لقاء وحی غیر قرآنی

• اجتهاد ؛ این نظر به ادله زیر مردود است.

1. منبع اجتهاد سنت و قرآن است پیامبر نمی تواند خود مرجع خویش باشد.
2. در اجتهاد امکان خطا موجود است ولیکن در حکم رسول خدا (ص) چنین امکانی وجود ندارد به دلیل آیه زیر:
- «ما آتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا» .
حشر 7
- «و اطیعوا الله و الرسول لعلکم ترحمون» .
آل عمران 132
نتیجه: منبع اوامر و نواهی آن حضرت لقاء این امور از سوی حق تعالی در قلب ایشان است.
- « انا انزلنا الیک الكتاب لتحکم بین الناس بما اراک الله» . نساء 105

انتشار حدیث در عهد رسول اکرم(ص)

علاقه مسلمانان به فهم حقایق قران و اسلام موجب تلاش آنان برای کسب حقیقت

کلام رسول خدا(ص) به روش های زیر، برای نشر حدیث بود:

1. صحابه نزدیک پیامبر(ص) مانند اصحاب صفة.
2. اعزام عالمان صحابه به عنوان قضاوت و ... مانند معاذ بن جبل.
3. مراجعه وفود قبایل تازه مسلمان به مدینه در سالهای پس از فتح مکه.

مکثرین صحابه:

در میان صحابه شش نفر به کثرت نقل حدیث مشهور اند.

بنا به نظر امام احمد بن حنبل:

1. انس بن مالک : 2286 حدیث
2. جابر بن عبدالله : 1540 حدیث
3. عبدالله بن عباس : 1660 حدیث
4. عبدالله بن عمر : 2630 حدیث
5. ابو هریره: 5374 حدیث
6. عایشه: 2208 حدیث

حافظ بن کثیر علاوه بر افراد بالا 2 نفر دیگر را افزوده است:

1. ابوسعید خدری : 1170 حدیث
2. عبدالله بن مسعود

نکته : در میان صحابه افرادی چون علی (ع) دارای احادیث زیادی بوده اند و لیکن احادیث ایشان به ما نرسیده است.

علل کثرت حدیث برخی صحابه

- طول مصاحبت با پیامبر (ص)
- کثرت ارتباط و معاشرت با پیامبر (ص)
- طول عمر صحابی پس از رسول خدا (ص)
- موقعیت اجتماعی صحابی
- حضور در مدینه
- فراغت و وقت کافی در اخذ حدیث
- اهتمام شخصی و قدرت حافظه

صحابه :

• صحابه در لغت:

صاحب: ملازم، معاشر

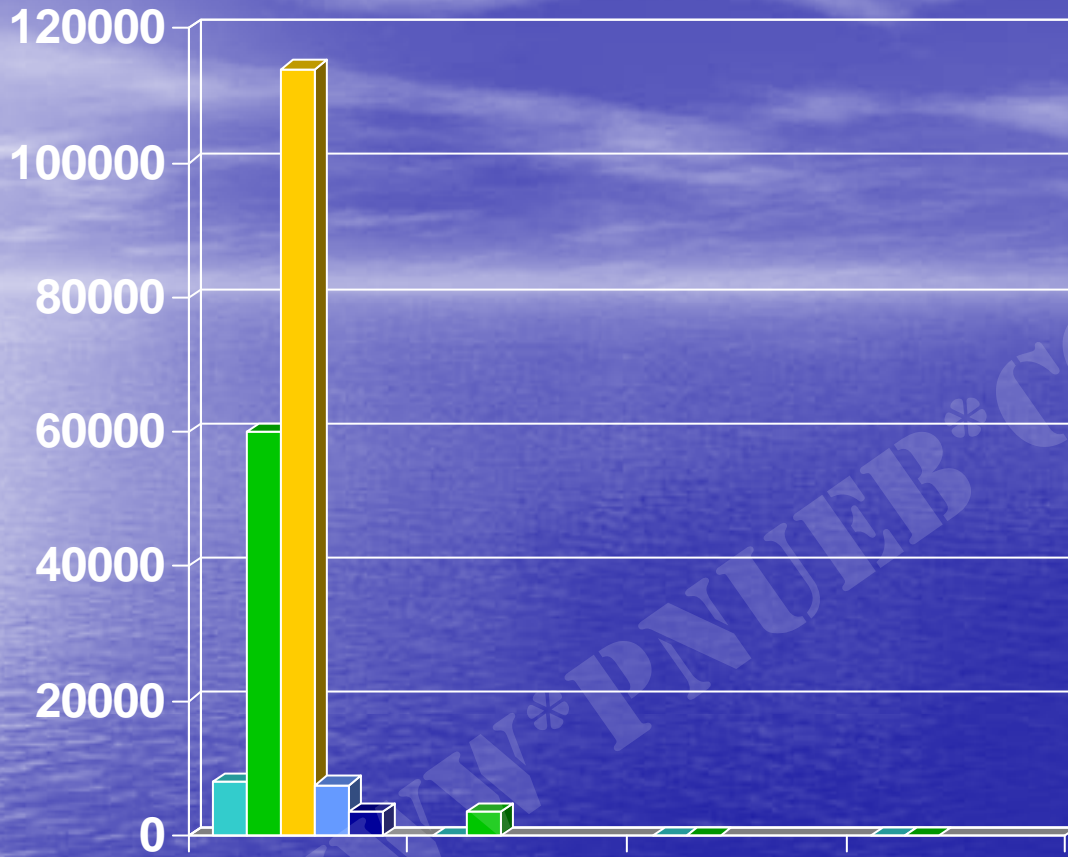
صحابه، اصحاب و صحب جمع کلمه صاحب .

• صحابه در اصطلاح: کسیکه پیامبر (ص) را در حال اسلام دیده باشد.

- برخی شرط زیادی دوره مجالست با پیامبر (ص) را مطرح کرده اند. (اصولیان و جا حظ)

تعداد صحابه

- ابن حجر ، صحابه 114 هزار ؛ راوی 100 هزار
- ذهبی از شافعی ، تعداد مسلمانان را 60 هزار نفر میداند.
- کتاب تجرید اسماء الصحابه، حدود 8 هزار نفر نام می برد.
- ابن اثیر، 7554 نفر را نام می برد.
- ابن عبد البر ، 3500 صحابی را نام می برد.

- تجريد اسماء الصحابه
- ذهبی از شافعی
- ابن حجر
- ابن اثیر
- ابن عبد البر

نمودار تعداد
 صحابه بر
 اساس اقوال
 دانشمندان

Payam Neer University Ebook

آخرین صحابه پیامبر در مناطق مختلف:
پایان عصر صحابه بین سالهای 90 تا 100 هـ ق

صحابه به دو گروه زیر دسته بندی شده است :

1. اکابر از رحلت رسول خدا تا سال 57 یا
58

2. اصاغر از رحلت رسول خدا تا سال 110
بزرگترین صحابه از نظر طول عمر:

ابو طفیل عامر بن واثله لیبی: بین سالهای 100 تا 110

نام آخرین صحابه پیامبر در هر منطقه بر اساس جدول زیر:

ردیف	منطقه	صحابی 1	صحابی 2	صحابی 3
1	مدینه	سهل بن سعد	حابر بن عبدالله	
2	بصره	انس بن مالک	عمرو بن حرث	عبد الله بن حارث زبیری
3	کوفه	عبدالله ابی اوفی اسلمی		
4	مصر	عبدالله بن حرث زبیدی		
5	شام	عبدالله بن مازنی	ابو امامه باهلی	
6	یمامه	هرماس بن زیاد باهلی بصری		
7	فلسطین	ابو ابی	عبدالله بن عمرو	
8	خراسان	بریده بن الخصیب		
9	سیستان			

سماع و جمع حدیث

در عهد رسول خدا (ص)

- جریان غالب برای نقل حدیث در زمان پیامبر (ص)، نقل شفاهی و سینه به سینه راویان بود.
- اشکالات روش نقل شفاهی:
  1. نقل به معنا
  2. پیدایش زمینه های جعل و وضع در حدیث
  3. از بین رفتن بخشی از احادیث
- ننوشتن حدیث در زمان پیامبر (ص) امری عادی بود؛ زیرا:
  1. حضور و اشراف پیامبر ص
  2. ناآشنایی اصحاب با نگارش و عنایت به حفظ.
  3. کمبود نوشت افزار.
  4. قلت صحابه مانع از جعل حدیث. وجود داشت.

جمع حدیث در عهد خلفا

- نگرش حدیث در دوران خلفا موضوعی سیاسی و اختلافی.
- نوشتن حدیث به نظر سیوطی در نزد صحابه اختلافی بود.
- سیوطی علی (ع) ، عمر ، ابن عباس و... را از موافقان داند.
- سیوطی ابو هریره ، ابن عمر ، ابو موسی و ... را از مخالفان داند.

نسبت منع از کتابت به پیامبر در نزد اهل سنت

- عده ای گفته اند: پیامبر(ص) به علت خوف از اشتباه قران با حدیث از نگارش حدیث منع کرده اند.
- به حدیث « لا تکتبوا عنی و من کتب عنی غیر القرآن فلیمحه و حدثوا عنی و لا حرج » استناد شده است.
- برخی گفته اند نهی فوق مربوط به ابتدای نزول قران بود و در سالهای بعد به علت کثرتحافظان قران آن احتمال از بین رفت.
- به حدیث شریف « قیدوا العلم بالکتاب » و « اکتبوا الابی شاه » استناد شده است.

نسبت منع از کتابت به پیامبر در نزد امامیه

- شیعه به منع از نگارش حدیث در زمان پیامبر قائل نیست زیرا:
- در منابع شیعی به وجود صحائف حدیثی تصریح شده است.
  - املائی حدیث از پیامبر (ص) به علی (ع).
  - صحیفه صادق، عبدالله بن عمرو بن عاص.
  - صحیفه جابر بن عبدالله و سمره بن جندب.
  - نوشته های ابوهریره و ابن عباس.
  - صحیفه همام بن منبه صنعانی موجود در دمشق و برلن.

سیر تدوین حدیث نزد اهل سنت

- جمع حدیث رسماً از قرن دوم شروع شد.
- موضوع جمع حدیث ابتدا توسط مکتب امام باقر(ع) و به دستور ایشان در میان شاگردانش متداول شد.
- خلیفه اموی عمر بن عبدالعزیز دستور نگارش حدیث را داد.
- با تلاش مکتب امام باقر و بخش نامه عمر بن عبدالعزیز نوشتن و حفظ حدیث تعمیم یافت.
- ابو نعیم: کتب عمر بن عبدالعزیز الی الافاق : انظروا حدیث رسول الله فاجمعوه.
- ابوبکر بن محمد بن عمرو بن حزم انصاری، قاضی مدینه در حکومت عمر بن عبدالعزیز ، دستور او را اجابت کرد و شروع به تدوین حدیث کرد. اما از اثر او چیزی در دست نداریم.
- برخی نوشته اند ، اولین کسی که به دستور او عمل کرد ، ابن شهاب زهری عالم حجاز و شام است.

نخستین مولفان حدیث

پس از دستور عمر بن عبدالعزیز، پیشوایان شهرها دست به کار تدوین حدیث شدند. نام برخی از ایشان به تفکیک شهرها به شرح زیر است:

1. مکه : ابن جریج عبدالملک بن عبدالعزیز م 150- سفیان بن عیینه م 198
2. مدینه : محمد بن اسحاق م 151 – مالک بن انس م 169- مالک بن اسحاق م 179
3. بصره : حافظ سعید بن ابی عروبه م 156- حماد بن سلمه م 176 و...
4. کوفه : سفیان ثوری م 161 و...
5. شام : اوزاعی م 156
6. یمن : معمر بن راشد م 154 یا 175
7. خراسان: عبدالله بن مبارک م 181
8. مصر : لیث بن سعد م 175
9. واسط : هشیم بن بشیر واسطی م 183
10. ری : جریر بن عبدالحمید ضبّی کوفی نزیل و قاضی ری

قدیمی ترین مولفان حدیثی:

- از نظر سنّی: ابن جریج عبدالملک بن عبدالعزیزم 151
  - به نظر ابن حجر: ربیع بن صبیح م 160
  - برخی گفته اند ؛ اقدم کتب :
1. کتاب ابن جریج در آثار و تفاسیر .
  2. کتاب معمر بن راشد صنعانی حاوی سنن به صورت مبوب
  3. موطا مالک

مکثرین حدیث از تابعین فقهاء سبعة

1. سعید بن مسیب
2. قاسم بن محمد بن ابی بکر
3. عروة بن زبیر
4. خارجه بن زیدبن ثابت
5. ابو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف
6. عبید الله بن عتبة بن مسعود
7. سلیمان بن یسار هلالی

علاوه بر ایشان، افراد دیگری نیز هستند که در حدیث دارای مرجعیت می باشند. و متوفای بعد از سال 200 هستند. افراد زیادی نیز از اصحاب صادقین در بین آنان اند.

مراکز مهم حدیث

معتمد ترین شهر ها از نظر نقل حدیث:

علامه قاسمی: مدینه- بصره-شام

خطیب بغدادی؛ صحیح ترین طریق سنن: احادیث اهل حرمین- اهل یمن- بصریان در کثرت نقل- کوفیان نیز با منقولاتی غیر صحیح- حدیث شامیان مرسل و مقطوع.

هشام بن عروہ : از 1000 حدیث عراقی 999 رها شود و یک حدیث قابل تردید.

نکته: در میان سه قول مذکور هیچ جایگاهی برای عراقیان یا کوفه قائل نشده اند؛ آیا به دلایل سیاسی نیست؟

آیا ممکن است با وجود علی، عبدالله بن مسعود و سفیان ثوری در کوفه هیچ سخن صحیحی نباشد؟

شاید این سخنان با انگیزه های سیاسی باشد.

علل گرایش به نشر حدیث هم زمان با انقراض امویان

- نیاز دستگاه خلافت عباسی به تبلیغ مذهبی
- معارضه با مکتب صادقین (ع)
- ترویج بیانی و عملی ائمه شیعه برای مقابله با قیاس و ...
(مالک به دنبال کسب فیض از ائمه به فکر جمع حدیث افتاد
و ثمره آن کتابی چون موطا است)

موطا مالک بن انس

□ موطا: کتاب منقح و ممهّد.	□ مالک بن انس:
1. مجموعه ای که برای جمع آثار نبوی آماده شده است.	1. مالک بن انس حمیری
2. سابقه کاربرد: اولین بار مالک بن انس (قبل از او به کتابهایی حدیثی جامع؛	2. تولد: 90(93-95) هـ
4. مصنف یا مؤلف گفته می شد.)	3. مرگ: 179هـ
5. تعداد حدیث: حدود 4000	4. اخذ حدیث با واسطه از: - امام باقر(ع) - عبدالله بن عمر
6. راویان حدیث:	بی واسطه از: - امام صادق(ع)
- صحابه: 108 نفر؛ (85 مرد-23 زن).	5. شاگردان مالک: امام شافعی، محمد بن حسن شیبانی
- تابعین: 48 نفر مدنی	6. مالک و قیاس: مخالف قیاس و مکتب فقهی عراق.
7. حک و اصلاح موطا موجب اختلاف در نسخ.	7. مالک و صحیح: واژه صحیح نزد مالک با معنای اصطلاحی آن تفاوت دارد.
	8. مالک به بلاغات و مراسیل اعتماد دارد.

شرح موطا

1. التمهيد لما في الموطامن المعانى والاسانيد؛ ابن عبد البر مالكي، حافظ ابو عمرو يوسف بن عبدالله.
  2. شرح زرقاني؛ محمد بن عبدالباقي مالكي مصري
  3. شرح ابو الوليد باجي ؛ سليمان بن خلف
  4. شرح سيوطي (تتوير الحالك)
- اصح روايات موطا: به روايت يحيى ليثي مغربي

موطا: ترجمه

چاپ

■ ترجمه انگلیسی: توسط مطرحی

فرانسه : توسط لوزی شعبان

■ چاپ 1. به روایت یحیی لیثی

2. به روایت شیبانی با بیان نظر مالکیه و حنفیه

کتابهای پیش از موطا 1- صحیفه همام

- شناسایی نسخ صحیفه همام بن منبه توسط دکتر حمیدالله
- وفات همام بن منبه: 132 هـ
- اشکال صحیفه همام: کتابت آن توسط دیگران، ناشناس بودن راویان و ناقلان
- نتیجه: معلق بودن کتاب صحیفه از لحاظ راوی.

کتابهای پیش از موطا 2- کتاب سلیم بن قیس

- کتاب یا اصل سلیم بن قیس هلالی عامری کوفی
- سلیم کیست؟ از تابعین، امیر المومنین و زمان امامت حسنین و امام سجاد را درک کرده است. وی در حالیکه پنهان از دید مأموران حجاج زندگی می کرد، در دوران امام چهارم (ع) در بین سالهای 73 تا 93 وفات کرد.
- سلیم در دیدگاه عالمان:
- علامه تهرانی: امام سجاد احادیث کتاب او را تثبیت کرد.
- وی به نقل از کشی، امام باقر فرمودند: صدق سلیم. به نظر ایشان کتاب موجود سلیم که توسط شخصی به نام عبدالحمید نشر یافته تقطیعی از کتاب مزبور است.
- مجلسی و شیخ حر عاملی نسخه ای از این کتاب را داشته اند.

کتابهای پیش از موطا 3- عهد نامه مالک اشتر

□ عهدنامه ای که امام علی هنگام انتساب مالک اشتر نخعی به امارت مصر برای او نوشت.

□ این عهد نامه در نهج البلاغه در بخش نامه ها، نامه شماره 53 ذکر شده است.

□ این نامه بلند ترین و زیباترین نامه حضرت علی است.

□ آغاز آن چنین است:

هذا ما امره به عبدالله علی امیر المومنین مالک بن الحارث
الاشتر فی عهده الیه حین و لاه مصر: جبايةخراجها، و ...

کتابهای پیش از موطا

4- مسند زید

- مسند زید شهید
- نام: زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب(ع)
- شهادت: سال 120ه
- مسند مشتمل بر مجموعه ای از روایات پدران بزرگوارش
- راویان: عبدالعزیز بن اسحق از ابو خالد عمر بن خالد واسطی
- ابو خالد : ملازم زید در مدینه و عراق؛ راوی مجموعه فقهی و تفسیری زید؛ در نزد زیدیه ثقه ؛ در نزد شیعه مجروح به علت زیدی بودن.
- مسند چاپ شده زید : مطبعه المعارف الاسلامیه مصر با مقدمه شیخ عبدالواسع واسعی در سه بخش ترجمه زید، خصوصیات مسند، ذکر بعض کتب اهل بیت
- زرکلی: اگر انتساب مسند به زید درست باشد اولین کتاب فقه اسلامی موجود است.

کتابهای پیش از موطا

5- رساله حقوق زین العابدین(ع)

- رساله حقوق امام چهارم از اقدم رسائل حدیثی است.
- مصادر: رساله مزبور را شیخ صدوق در خصال و من لا یحضره الفقیه و ابن شعبه بحرانی در تحف العقول آورده اند.
- برای اولین بار در نجف چاپ شد.
- این رساله توسط مرحوم قبانچی در 2 جلد شرح شده است.

کتابهای پیش از موطا 5- صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه

- املای امام سجاد ، روایت امام باقر
- صحیفه سجادیه دارای اسناد متعدد است.

6- رسائل امام صادق

رسائل امام صادق

- رساله ای که برای اصحاب خود مرقوم نموده اند.
- کلینی این رساله را در روضه کافی ذکر کرده است.
- رساله مذکور چنین آغاز شده : عن ابی عبدالله انه کتب بهذه الرساله الی اصحابه و امرهم بمدارستها...
- در میان اصحاب صادقین کسانی هستند که به کتابت حدیث پرداخته و 21 سال قبل از مالک بن انس درگذشته اند.

روش های مختلف در تدوین حدیث انواع مجموعه های حدیثی

- مصنّف: کتابی حدیثی که به ترتیب کتب فقهی مرتب گردیده و شامل احادیث و اقوال صحابه است. مثل مصنّف عبدالرزاق صنعانی .
- مسند: کتاب حدیثی که مؤلف ذیل نام هر یک از صحابه مجموعه احادیث وارده از او اعم از صحیح و ضعیف را نقل می کند. مثل مسند احمد بن حنبل .
- معجم: کتاب حدیثی که بر حسب صحابه یا شیوخ مولف و گاهی ترتیب بلاد مرتب شده باشد. مثل معجم کبیر طبرانی .
- سنن: کتاب حدیثی که احادیث احکام را به ترتیب ابواب فقهی مرتب کرده باشند. مثل صحاح سته .

چند نمونه از کتب حدیثی تا پایان قرن سوم

- جامع عبدالله بن وهب
- مسند ابن عامر
- مصنف صنعانی
- سنن سعید بن منصور
- صحیح ابن حبان

نمودار تدوین مجموعه های حدیثی تا اول قرن 4

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

مجموعه های حدیثی بعد از صحاح ستة

---

1. سنن همدانی . م 347 ه
2. سنن ابن سکن . م 353 ه
3. سنن دار قطنی . م 385 ه
4. سنن ابن لال . م 392 ه
5. مسند ابن جمیع . م 418 ه
6. مسند خوارزمی . م 425 ه
7. سنن بیهقی . م 458 ه
8. معجم طبرانی . م 360 ه

صحاب سته

مولفان آن: (کتابهای زیر با موطا مالک جوامع اولیه حدیث اهل سنت را تشکیل می دهد .)

ردیف	نام کتاب	نام مولف	تولد	مرگ
1.	صحیح بخاری (الجامع لصحیح)	ابو عبدالله محمد بن اسماعیل بخاری	194 بخارا	25 6
2.	صحیح مسلم	ابوالحسن مسلم بن حجاج قشیری	204	26 1 نیشا بور
3.	سنن ابن ماجه	محمد بن یزید بن ماجه قزوینی	207	27 3
4.	سنن ابی داوود	سلیمان بن اشعث بن اسحق سجستانی	202	27 5 بصر ه
5.	جامع ترمذی (سنن، ترمذی)	ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سوره	200 بوغ	27 9

نکاتی پیرامون صاحبان صحاح سته

□ بخاری :	□ مسلم
1. اجداد وی رزقتی ، و جد سوم او به نام مغیره اولین مسلمان خانواده او است.	1. سفرهای حدیثی: حجاز ، عراق ، شام و مصر.
2. بخاری در کودکی پدر را از دست داد و با استفاده از ثروت سرشار بجا مانده ، رحله های حدیثی را آغاز کرد.	2. شیخ حدیث: ابن حنبل.
3. شیخ حدیثی: ابن حنبل.	3. ویژگی: همراهی با بخاری در نیشابور در عین ترک همگان.
4. از فتاوی عجیب او نشر حرمت از ارتضاع به شیر حیوان است.	□ ابن ماجه قزوینی
5. گویند برای نوشتن هر یک از احادیث کتاب خود غسل می کرد و دو رکعت نماز می خواند.	1. سفرهای حدیثی: هفت شهر حدیثی: بصره ، کوفه، بغداد ، مکه ، شام ، مصر، ری .
6. بخاری برای تکمیل دانش حدیثی خود به بیشتر بلاد مشهور سفر کرد.	2. تالیفات: تفسیر قران و تاریخ قزوین.

نکاتی پیرامون صاحبان صحاح سته

□ ابو داوود :	□ ترمذی:
1. سفرهای حدیثی : چهار منطقه خراسان ،شام ، مصر و حجاز .	1. تولد: بوغ شش فرسنگی ترمذ .
2. مشایخ: ابن حنبل و برخی مشایخ بخاری و مسلم.	2. مشایخ حدیثی: بخاری و ...
3. شاگردان: ترمذی و نسائی و ابو عوانه .	3. سفرها: خراسان ، عراق و حجاز.
4. ویژگی: او کتاب سنن را از مسموعاتش از ثقات جمع کرده و به نظر احمد بن حنبل رسانید و وی از ان به شایستگی یاد کرد.	4. ویژگی: نابینا ولی از مشاهیر حفاظ نسائی:
	1. ویژگی: منتسب به تشیع و دارای کتاب خصائص» در فضائل علی (ع).
	2. سفرها: 6-خراسان ، حجاز ، عراق ، مصر ، شام ، جزیره.
	3. فردی متعبد و یک روز در میان روزه.
	4. فضل معاویه: لا اشبع الله بطنه.

نکاتی پیرامون صحاح سنه :

□ صحیح بخاری:	□ شرایط مشترک بخاری و مسلم:
1. مدت تالیف : 16 سال	1. سلسله سند پیوسته به معصوم باشد.
2. تعداد احادیث: 9082	2. تمام روایات علاوه بر اسلام معتمد و ثقه باشند.
3. وضعیت احادیث: متواتر یا مستفیض	3. آخرین راوی حدیث، غیر مشهور نباشد.
4. تعداد شروح: 72 شرح	4. راوی متهم و فراموش کار و دارای عقاید باطل نباشد.
5. مزایا: ذکر عناوینی که نظریه فقهی او را نیز قابل استنباط است.	□ شرایط مختلف آنها:
6. انگیزه تالیف: توصیه اسحق بن راهویه بر جمع احادیث صحیح پیامبر	- مسلم دیدار راوی با ناقل حدیث را شرط نمی داند. بخاری شرط می داند.
7. تالیفات دیگر: تمیز رجال- رجال	

نکاتی درباره صحیح بخاری:

1. بهترین چاپ بخاری: □ برخی اختصارات بخاری:
1. دار الطباعه العامره اسلامبول
با حاشیه شرح قسطلانی،
افست در دارالفکر بیروت.
برخی شروح بخاری:
1. الکوکب الدراری (شرح
کرمانی)
2. فتح الباری (شرح عسقلانی)
3. ارشاد الساری (شرح قسطلانی)
1. التجرید الصریح من الجامع
الصحیح
2. الالف المختاره من صحیح
البخاری
- ترجمه بخاری:
به انگلیسی توسط مطر جی در 9
جلد.

صحیح مسلم:

1. تعداد احادیث: 7275
  2. ویژگی : جای دادن حدیث در فصل خود. تکرار کم احادیث.
  3. جایگاه : مهم ترین کتاب پس از بخاری
  4. ترجیح مغاربه: تبویب مناسب نسبت به بخاری
  5. نقص کتاب مسلم: ابواب بی عنوان
  6. شرح معروف: شرح نووی
  7. بهترین چاپ: دار الطباعه العامره اسلامبول
  8. ترجمه مسلم:
- به انگلیسی توسط مطر جی در 8 جلد.
- جامع صحیحین:
1. جمع بین دو کتاب صحیح مسلم و بخاری مانند
  2. جمع بین الصحیحین از فراء بغوی م 516
  3. جوزقی نیشابوری م 388
  4. ابی محمد اشبیلی م 582
  5. ابن فرات سرخسی م 414
  6. ابن حجر قرطبی م 642
  7. ابی نصر حمیری م 388

سنن ابی داوود:

- تعداد احادیث: 4800
- سن به روایات مختلف: روایت ابو علی لولوی منتشر شده .
- شروح و اختصارات : معالم السنن شرح ابو سلیمان خطابی
مرقاہ الصعود الی سن ابی داوود و...
- بهترین چاپ: با تحقیق صدقی عطار، 4 جلدی دار الفکر

سنن ابن ماجه :

- ویژگی خاص: حسن ترتیب
- شارح: سیوطی (مصباح الزجاجة علی سنن ابن ماجه)
- و ...
- چاپ: دار الفكر بیروت، مكتبة عیسی البابی الحلبي قاهره با حواشی فواد عبدالباقي .

سنن نسائی:

- نام اصلی : المجتبی (منتخبی از سنن)
- سنن جامع مزایای کتب ششگانه.
- معروف به کثرت تکرار در احادیث.
- شرح: زهر الربی از سیوطی.
- حاشیه: سندی باتصحیح شیخ حسن محمد مسعودی
- شرح بر احادیث سنن که در صحیحین و سنن داوود و ترمذی وجود ندارد توسط: سراج الدین عمر بن ملقن شافعی

سنن (جامع) ترمذی:

- عرضه کتاب بر علماء مناطق: حجاز، عراق، خراسان.
- ویژگی: قلت تکرار احادیث.
- تعداد احادیث: حدود پنج هزار.
- شرح: قوت المغتذی علی جامع الترمذی از سیوطی.
- شرح: احادیث زاید بر صحیحین و سنن ابی داود از سراج الدین عمر بن ملقن.

جوامع صحاح ستة 1. جامع الاصول لاحاديث الرسول

- کتابهای که برخی از کتب صحاح را در یک کتاب جمع کرده است مانند :
- ؛ ابی السعادات مبارک بن محمد معروف به : ابن اثیر جزری ویژگی ها: 1. ابتدا بر کتاب رزین.
2. حذف اسناد روایات.
3. ذکر کلیه روات در آخر کتاب به ترتیب حروف.
4. ذکر نام مرجع حدیث.
5. تبویب احادیث به ترتیب حروف.
6. شرح و توضیح الفاظ مشکل ذیل هر حدیث.
- جمعی به اختصار جامع الاصول پرداخته اند.
- به گفته چلی بهترین اختصار از ابن دیبع است. با نام تیسیر الوصول

تیسیر الوصول ، اختصار جامع الاصول

- مؤلف: ابن دبیع
- بر مبنای تجرید الاصول شرف الدین ابن بارزی
- به ترتیب حروف معجم.
- ذکر نام اصول به اختصار در آخر هر حدیث .
- توضیح مشکلات کتاب.
- بیان اشتباهات مولفان و پیشینیان.
- چاپ: مصر به حروف معرب و بیروت. افسست در تهران

جوامع صحاح ستہ 2. مصابیح السنہ

□ مؤلف: فراء بغوی، حسین بن مسعود شافعی م 516

□ ویژگی: حذف اسناد

توجه علما و اعتنای به آن.

نگارش شروح و حواشی بر آن.

جوامع صحاح ستة:3. مجمع الزوائد

- نام كتاب: مجمع الزوائد.
- مؤلف: نور الدين على هيثمى م 807
- جامع روايات مصنفات غير مشهور.

جوامع صحاح ستة:4. جمع الجوامع

- نام كتاب: جمع الجوامع
- مؤلف: سيوطى
- چاپ دار الفكر بيروت ، 21 جلد
- مختصر اين كتاب توسط مؤلف با نام جامع صغير تهيه شد.
- احاديث جامع صغير: 1934 عدد.
- حواشى و شروح: 4 مورد: فيض القدير - السراج المنير
- كنز العمال-منهج العمال فى سنن الاقوال

سایر جوامع حدیث اهل سنت

---

1. جامع المسانید ، مولف : ابن کثیر دمشقی م 694جامع صحاح ستة و مسانید اربعه، چاپ دار الفكر بیروت در 38 جلد.

2. التاج ، مولف: شیخ منصور علی ناصف، معاصر ، جامع کتب ستة غیر از ابن ماجه، جمع به روش کتب فقهی، حذف سلسله سندو احادیث مکرر، ذکر آخرین راوی در ابتدای حدیث، ذکر نام مخرّج در آخر حدیث، چاپ در 5 جلد با نظارت مولف، فهرست موضوعات در آخر کتاب، ضبط الفاظ حدیث با حروف معرب.

سایر جوامع حدیث اهل سنت

- 3. مسند احمد بن حنبل.
- تالیف پیش از صحاح ستة.
- بیش از سی هزار حدیث، مولف رهبر مذهب حنبلیان.
- تولد بصره سال 164 وفات 241، قائل به قدم قران .
- اساتید: شافعی و شیوخ حدیثی حجاز، یمن، شام
- شاگردان: مسلم ، بخاری.
- ویژگی مسند ابن حنبل: گنجینه بزرگ حدیث پیامبر به جای مانده از متقدمان، حاوی فضائل اهل بیت، ذکر احادیث صادقین بدون تعصب، ترتیب احادیث با نام صحابه .

سایر جوامع حدیث اهل سنت

- 4. سنن بیهقی
- مؤلف: ابوبکر احمد بن حسین بن علی خسرو جردی م 458.
- جمع احادیث از 74 کتاب طی 2 جلد.
- مسافرت های حدیثی: خراسان، بغداد، کوفه، مکه
- سایر تالیفات: سنن صغری، الاسماء و الصفات، الترغیب و الترهیب.
- برخی اختصارگران سنن بیهقی: عبدالحق دمشقی، شمس الدین ذهبی، عبدالوهاب شعرانی.

سایر جوامع حدیث اهل سنت

□ 5. جامع المسانید

مؤلف: ابن جوزی م 597

مرتب کننده: ابو العباس محب الدین الطبری م 694

□ 6. المنتقى

مؤلف: ابن تیمیہ، مجد الدین عبدالسلام بن عبدالله حرّانی م 652

محتوی: احادیث احکام

شارح: شوکانی م 1250 با نام نیل الاوطار

چاپ: 8 جلدی قاهره

مستدرکات

- کتبی که جامع احادیث با شرایطی متفاوت از صحیحین است.
- مستدرک حاکم نیشابوری:
- نام مولف: حافظ ابو عبدالله
- کتاب: مستدرک صحیحین
- مستدرک ابن حبان:
- دارای ترتیبی غیر از ترتیب ابواب و مسانید.

ترتیب کتب حدیث

- در کتب متقدم ، احادیث دارای تبویب خاصی نبود، بلکه کلیه اہبار منقول از رسول خدا ثبت شده است.
- ترتیب مسند ابن حنبل : به ترتیب صحابہ پیامبر ص.
- ترتیب صحیحین : ترتیبی ابتدائی و به مناسبت مرتب شده است.
- اولین تفکیک : جدا سازی احادیث تفسیر از سایر احادیث.
- اولین فرد: اسحاق بن راہویہ به ترتیب قرآن.
- نفر بعدی: ابن جریر طبری ، تفکیک تاریخ و تفسیر.

جرح و تعدیل و رجال الحدیث

- نقل شفاهی احادیث در سده نخست و نیاز به ذکر سلسله راویان برای حفظ سلامت سخنان پیامبر ص .
- توصیه امام علی ع به بیان سند حدیث: اذا حدّثتم بحدیث فاسندوه الی الذی حدّثکم.
- سلسله سند حدیث: واسطه های نقل حدیث از معصوم ع.
- مزیت مسلمانان : بیان وضعیت راویان احادیث از سوی عالمان جرح و تعدیل.
- محتوی علم رجال: معرفت روایات احادیث و جرح و تعدیل آنان.

دانشمندان جرح و تعدیل در اهل سنت

---

1. حافظ شعبه بن الحجاج الواسطی م 160
  2. فضل بن دکین تولد 130 کوفه
  3. ابو سعید قطّان، یحیی بن سعید بن فروخ بصری
  4. یحیی بن معین – احمد بن حنبل- ابو الحسن مدینی- علی بن عبدالله بن جعفر بصری
- ادغام علم جرح و تعدیل با معرفه الرجال
1. بخاری تالیف 3 کتاب تاریخ کبیر ، وسیط و صغیر
  2. ابو زرعه رازی م 264 و...
  3. لسان المیزان ابن حجر عسقلانی
  4. موسوعه رجال الکتب الستة از عبدالغفار سلیمان بغدادی و سید کسروی حسن ، معاصر

دانشمندان جرح و تعدیل در شیعه پیش از غیبت

1. کتابهای عبدالله بن ابی رافع: -من شهد مع امیر المومنین - الجَمَل، الصّفين، النهروان
2. عبدالله بن جبلة کنانی م219 کتاب رجال.
3. محمد بن عیسی یقطینی کتاب رجال.
4. ابو عبدالله شاذانی کتاب التراجم.
5. حسن بن محبوب م224 کتابی در مشیخه و کتابی در معرفة رواة الاخبار.
6. حسن بن علی بن فضال م 224 و فرزندش علی
7. احمد بن محمد بن خالد برقی م274 کتاب طبقات الرجال و...

دانشمندان جرح و تعدیل در شیعه پس از غیبت

1. محمد بن مسعود عیاشی سمرقندی، استاد کثی
2. محمد بن عمر بن عبدالعزیز کثی، کتاب معرفة الرجال عن الائمة الصادقین معروف به رجال کثی.
3. احمد بن محمد بن سعید همدانی کوفی م 333 معروف به ابن عقده، کتاب اسماء الرجال الذین رووا عن الصادق ع.
4. حسن بن ولیدم 343 استاد شیخ صدوق .
5. شیخ صدوق م 381.
6. عبدالعزیز بن یحیی جلودی م 329، کتاب اخبار المحدثین
7. احمد بن محمد بن عبدالله ابن عیاش جوهری م 401، کتاب الاشتمال فی معرفة الرجال، جوهری از مشایخ نجاشی است.

کتاب اربعه رجال شیعه:

اختیار کشی، رجال و فهرست شیخ، رجال نجاشی

■ ضرورت: تعیین وضعیت رجال کتاب اربعه حدیثی و سایر کتاب های مورد اعتماد.

■ اقدامات شیخ طوسی برای جبران نقیصه:

1. تالیف کتاب فهرست مولفین شیعه. (حدود 900 نفر)

2. تالیف کتاب رجال مشتمل بر اصحاب پیامبر و یاران ائمه. (حدود 8900 راوی)

3. اختصار کتاب رجال کشی با نام اختیار معرفة الرجال .

■ همزمان با شیخ ، تالیف کتاب رجال نجاشی م 450 برای حدود 1297 نفر از رجال ومولفان ومصنفان شیعه.

علت شهرت و مرجعیت کتب اربعه رجالی:

اختیار کشی، رجال و فهرست شیخ، رجال نجاشی

- شهرت مولفان کتب رجال شیعه.
- شرح حال اغلب راویان شیعه در این کتاب ها .
- آتش سوزی دو کتابخانه بزرگ شیعه در بغداد در قرن 5ه

■ رکود در علم فقه و حدیث پس از شیخ طوسی به دو علت:

1. از بین رفتن حکومت های شیعی آل بویه و آل مزید.
2. روی کار آمدن حکومت متعصب سلجوقیان.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

عالمان رجالی در قرن 7-8

- ابن طاووس م 673، کتاب حل الاشکال (کتب اربعه رجال و بخش ضعفاء ابن غضائری)
- علامه حلی م 726، تلخیص کتب اربعه رجال ، رجال علامه (به ترتیب الفبا- دو بخش ثقات و ضعفاء)
- ابن داوود حلی م 707، تلخیص کتب اربعه رجال ، رجال علامه (به ترتیب الفبا- دو بخش ثقات و ضعفاء)

مشخصات رجال ابن داوود حلی م 707

حسن بن علی بن داوود

- بهره مندی از غالب کتب رجالی شیعه
- ابداع رمز ها و نشانه های برای اصول اربعه رجالی
- وضع علائم اختصاری برای اصحاب رسول خدا ص و یاران ائمه ع
- پذیرش روش ابن داوود برای رجالیان پس از او مانند:
  1. مجمع الرجال قهپائی .
  2. منهج المقال ، استرآبادی و تلخیص المقال او .
  3. نقد الرجال ، تفریشی .
  4. جامع الرواة ، اردبیلی .
  5. خاتمه وسائل الشیعه ، شیخ حر عاملی .
  6. وجیزه ، مجلسی

Payam Noor University Ebook

PNUeb

نکاتی از رجال (خلاصة الاقوال) علامه حلی

- استناد فقهاء و محدثان به رجال علامه به علت اختصار و اشتمال نظرات خبرگان رجالی.
- نگارش کتاب در 32 سال قبل از مرگ مولف.
- وجود نسخ خطی فراوان از رجال علامه .
- چاپ سنگی در سال 1310 ه ق در تهران با تعلیقه بحر العلوم.
- تجدید چاپ در نجف و افسست در قم منشورات رضی.

خصائص رجال علامه حلی

1. عدم ذکر مصنفات راویان
  2. خودداری از شرح طولانی روایات.
  3. ذکر نام راویان ثقه و غیر معتمد.
  4. پیروان مذاهب باطل جزء گروه غیر معتمد. (بر خلاف متقدمان).
  5. بخشهای کتاب:
- الف) الذین اعتمدوا علی روایتهم.
- ب) الذین اتوقف علی العمل بنقلهم (ضعفاء و ثقات غیر امامی مانند اسحاق بن عمار که شیخ ایشان را توثیق کرده است. تقسیم هر دو بخش به 27 فصل برابر و زیر بخش های دیگر.)
- ج) خاتمه مشتمل بر فوائد مهمی در علم رجال مانند: بررسی صحت و ضعف روایات، بررسی طرق شیخ و صدوق در کتابهای مهم ایشان و ...
6. بر خورداری از کتب و منابع رحالیان متقدم بدون ذکر نام آنها به طور قطعی.

معالم العلماء

■ مؤلف: رشید الدین ابو جعفر محمد بن علی بن شهر آشوب ساروی مازندرانی

■ دوران حضور: 489-588

■ تالیفی دیگر: مناقب آل ابی طالب معروف به مناقب ابن شهر آشوب.

■ اساتید:

1. احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی صاحب احتجاج

2. قطب الدین راوندی

3. ابو علی طبرسی صاحب مجمع البیان.

4. شیخ ابوالفتوح رازی صاحب روض الجنان

■ ذیلی بر کتاب فهرست شیخ طوسی با ذکر نام بیش از 1000 مؤلف

■ تفاوت با شیخ ، اختصار در نقل مطالب شیخ و حذف راویانی که شیخ به واسطه آنها اجازه روایت یافته است.

■ نشر: مقدمه عباس اقبال آشتیانی در 1353 ش تهران.

فهرست منتخب الدین

- مؤلف: منتخب الدین علی بن عبیدالله بن بابویه قمی رازی
- دوران حضور: 504-ح 600
- امتیاز: کثرت مشایخ از شیعه و سنی، نقل از 6 نفر از پدرانش. از خانواده معروف بابویه قمی.
- ذکر نام 552 تن از عالمان پس از شیخ.
- نشر: در ج 25 سنگی یا 105 چاپی، بحار الانوار مجلسی، سال 1404 با مقدمه و تصحیح عبدالعزیز طباطبائی در قم.

نقد الرجال

- مؤلف: میر مصطفی بن حسین تفریشی ، م 1021ه ق، ساکن اصفهان
- استاد: ملا عبدالله شوشتری
- محتوی: کتب اصول اربعه رجالی، رجال غضائری، علامه و ابن داوود.
- نگاه تفریشی به رجال ابن داوود: کتاب خوب و مرتب ولی پر غلطی.
- اهل تحقیق: نقد الرجال نامی با مسمی .
- نشر: سال 1318 ق چاپ سنگی، اخیراً تجدید چاپ در قم.

منهج المقال یا «رجال کبیر»

■ مؤلف: میرزا محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی ، م 1028، ساکن مکہ.
■ شاگردان : ملا محمد امین استرآبادی، شیخ محمد فرزند صاحب معالم.
■ تالیفات: رجال کبیر ، وسیط ، صغیر .
■ ویژگی ها:

1. بهره مندی از کتب اربعه رجالی، رجال علامه، برقی، فهرست ابن شهر آشوب و منتخب الدین.
2. اظهار نظرهای رجالی .
3. بهره گیری از تقریب ابن حجر . مختصر ذهبی برای ترجمه یاران سنی ائمه ع.
4. بکار گیری رموز ابن داوود.
5. بیان 9 فایده در خاتمه کتاب.
6. ترجمه 6665 نفر .
7. تعلیقات بسیار ارزنده استاد اکبر وحید بهبهانی بر منهج المقال.
8. نشر : چاپ سنگی در سال 1306 با تعلیقه بهبهانی

مجمع الرجال قهپائی

- مؤلف: ملا عنایت الله قهپائی ابن شرف الدین علی بن محمود
- محتوی: جامع مطالب کتب اربعه رجال، بخش ضعفاء ابن غضائری
- ویژگی: ترتیب حروف تهجی- ذکر عین عبارت کتاب ها، بهره گیری از علائم اختصاری ابن داوود.
- اساتید: مقدّس اردبیلی، ملا عبدالله شوشتری، شیخ بهائی .
- نشر: 3جلدی، قم، اسماعیلیان

جامع الرواة

- مؤلف: مولی محمد بن علی اردبیلی در سال 1100
- استاد: مجلسی
- محتوی: 1. رجال وسيط ميرزاى استرآبادى متن اصلى
- 2. فوائد نقد الرجال تفریشى به آن افزوده شده ،
- 3. روایات کتب اربعه حدیث امامیه، از هر راوی را شمرده و محل هریک را معین کرده
- 4. ترجمه راویانی که دارای حدیث در کتب اربعه حدیثی بوده ولی ذکری از آنها در تلخیص المقال نیامده، بیان کرده و ... شمرده است.

منتھی المقال

- مولف: ابو علی کربلائی، محمد بن اسماعیل
- دیران حضور: 1159-1215ھ ق
- اساتید: محقق بہبہانی، سید علی صاحب ریاض المسائل.
- برتری: حائز تعلیقات بہبہانی و مشترکات ملامحمد امین کاظمی و تحقیقات سایرین.
- نکتہ: مولف کتاب، مجاہیل را نیورد ، ناشر اضافہ کرد.
- نشر: رحلی - سنگی و اخیراً افست با ضمیمہ امل
الامل، شیخ حرّ و توضیح المقال، کنی

رجال ممقانی «تنقیح المقال»

- مؤلف: شیخ عبدالله ممقانی
- رجال اهل سنت را داراست.
- محتوی: ترجمه 16307 نفر، (بدون ذکر عالمانی که در سلسله روایات نبوده اند)، نگارش فواید 30 مقامی سودمند.
- خلاصه تنقیح : در مقدمه کتاب بخشی با عنوان نتائج التنقیح به صورت نام راوی و توصیف رجالی او آمده است

قاموس الرجال

■ مؤلف: شیخ محمد شوشتری متوطن و متوفای شوشتر

■ ویژگی :

1. متن تنقیح المقال اصل

2. برخی مطالب آنرا مختصر و رجال اهل سنت را حذف

3. بر اصل کتاب ایراد وارد کرده .

4. بکار گیری علائم اختصاری ابن داوود .

5. مقدمه 28 فصلی مفید در علم رجال.

■ نشر: 13 جلدی ، تهران، مرکز نشر کتاب .

Payam Noor University Ebook

PNUeb

ترتیب الاسانید

■ مؤلف: آیه الله بروجردی

■ ویژگی ها:

.1 بررسی کلیه اسناد کتب اربعه حدیث شیعه

.2 تبیین مقام و منزلت راویان و کثرت و قلت روایات ایشان.

■ تحقق دو ویژگی بالا به دو طریق:

.1 تنظیم رجال و اسانید کافی ، من لا یحضر و تهذیب به ترتیب حروف تهجی و ذکر راوی و مروی عنه.

.2 بیان ترتیب اسانید جوامع ثلاثه با تبیین مشترکات و تصحیفات.

■ نشر: بنیاد پژوهش های اسلامی در 7 جلد

معجم رجال الحديث

■ مؤلف : آية الله خویی

■ محتوی: کتب اربعه رجال، برقی، غضائری، خلاصه علامه و...

■ ویژگی ها:

1. نقل از منابع اصلی غیر از منابع غیر قابل دسترس.
2. ذکر تمام راویان و مروی عنه ایشان .
3. تعیین محل روایت هر یک از راویان در کتب اربعه .
4. ذکر نام تمام راویان کتب اربعه .
5. ذکر نام تمام راویان با تفاوت های موجود و شرح حال او در یک مورد و ارجاع به آن .
6. ذکر توثیق متقدمان و پرهیز از تکرار توثیق متاخران .

معجم رجال الحديث

مقدمه-نشر

■ مقدمه: 5 بخشی

1. نیاز به علم رجال و عدم قطعیت صدور روایات کتب اربعه

2. موجبات توثیقات راوی

3. توثیقات راوی و عدم حجیت آنها

4. مناقشه در نظر قائلان به حجیت تمام روایات کتب اربعه

■ نشر: 23 جلد، سال 1398، نجف-1403 بیروت

Payam Noor University Ebook

PNUeb

مستدرکات الرجال

- مؤلف : شیخ علی نمازی شاهرودی
- استاد: مسرزا مهدی اصفهانی ساکن مشهد
- ویژگی: ذکر نام راویانی که در اسناد کتب حدیث شیعہ آمده ولی در کتب رجال نام بردار نشده است.
- نشر: 8 جلد

المعجم الموحد لاعلام الاصول الرجاليه و الخلاصه

- مؤلف: شيخ محمود درياب نجفى
- محتوى: كتب اربعة رجالي و خلاصه علامه با حذف :
- 1. تاليفات رواة .
- 2. اسناد نجاشى و شيخ به صاحبان كتب و اصول .
- 3. اسناد منقولات كشى.
- نشر: 2 جلدى، مجمع الفكر الاسلامى ، قم

کتاب مختصر رجال شیعہ

ردیف	نام کتاب	نام مولف	ویژگی	ملاحظہ
1	وجیزہ رجالیہ	مجلسی	ضمیمہ رجال علامہ	چاپ سنگی
2	وجیزہ	شیخ حر عاملی	آخر وسائل الشیعہ	نشر توسط محدث ارموی
3	وجیزہ	سید ہبۃ الدین شہرستانی	----	چاپ نجف قطع کوچک
4	معجم الثقات	ابوطالب تجلیل تبریزی	شاگرد آیۃ اللہ بروجردی	1 جلدی تعیین طبقہ راویان

نام برخی کتب رجالی 1

ردیف	نام کتاب	نام مولف	ویژگی	ملاحظه
1	مشترکات طریحی	فخر الدین بن محمد طریحی	ذکر نام راویان مشترک الاسم	نگارش کتاب توسط محقق کاظمی
2	رجال بحر العلوم	سید مهدی طباطبائی	معرفی خاندان های مشهور راویان حدیث شیعه	4 جلدی
3	سماء المقال فی تحقیق علم الرجال	میرزا ابو الهدی کرباسی اصفهانی	شاگرد صاحب کفایة	2 جلدی
4	شعب المقال نراقی	میرزا ابو القاسم بن محمد بن احمد نراقی	--	کلبهار یزد
5	تلخیص المقال	ابراهیم دنبلی خویی	فوایدی در علم رجال	---

نام برخی کتب رجالی 2

ردیف	نام کتاب	نام مولف	ویژگی	ملاحظه
1	نتیجه المقال	محمد حسن کبیر	فوائد رجالی، اصطلاحات ،اصحاب اجماع	----
2	رجال	ابو المعالی کرباسی	م 1315	---
3	فوائد رجالیه	محمد آصف محسنی قندهاری	بررسی دلایل وثاقت راوی و..	حداقل 8 بخش و بیشتر
4	رجال خاقانی	خاقانی	شرح فوائد آقا باقر بهبهانی	موجود در مقدمه رجال میرزا
5	رجال "توضیح المقال"	کنی	مقدمه .ابواب . فصول و عده کلینی	چاپ در خاتمه رجال ابو علی 1302 -سنگی

اجازه و انحاء آن

بحث لغوی

- مقدمه؛ برای بررسی صلاحیت ناقلان حدیث، جلوگیری از ورود نا اهلان به دایره نقل حدیث، موضوع کسب اجازه نامه در حدیث مطرح و شیوه های مختلفی برای آن پیش بینی شده است.
  - ریشه: ج و ز = جاز   معنای لغوی جاز: رفتن؛
  - اجاز: گذراندن – انفاذ – دستور دادن – رخصت دادن
- نتیجه: در مفاد همه معانی گذرایی و اذن و امضاء و انفاذ عمل به دیگری نهفته است.

اجازه و اصطلاح آن

- اجازه در اصطلاح محدثان:
  - اذن شفاهی یا کتبی به کسی در نقل روایت و حدیث .
  - در اجازه قبول شخص مجاز شرط نیست.
  - در آغاز برای نقل حدیث ، اجازه شرط نبود.
  - سید مرتضی : در مناوله اجازه شرط نیست.
  - محدث نوری از شهید ثانی: اجازه فقط برای تبرک و تیمن.
  - اجازه در نیمه دوم قرن 2 و 3 و 4 متداول بود.
  - مجلسی اول: برخی داشتن اجازه را واجب دانند.
  - اجازه جنبه احتیاطی و تشریفاتی دارد.
  - صنعت چاپ نیاز به اجازه را کم رنگ کرد.

آیا اجازه شرط است؟

• شواهدی از روایات:

1. پیامبر ص : نَضَّرَ اللهُ امراً سمع مقالتي فوعاها حتى يوديها الي من لا يسمعها.

2. سوال ابو بصير از امام صادق ع در باره تفسیر « الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ » ، امام فرمودند: هو الرجل يسمع الحديث فيحدّث به كما سمعه ، لا يزيد فيه ولا ينقص منه .

اجازه – طرق تحمل

- مجموع طرق تحمل حدیث = اجازه روایت.
  - اجازه استاد حدیث به شخص یا اشخاص دیگر با روش های مختلف است :
1. شنیدن از شیخ .
  2. قرائت نزد شیخ . (عرض)
  3. مناو له (دادن کتاب استاد به شاگرد).
  4. کتابت ، نگارش حدیث برای سایر افراد.
  5. اعلام ، شیخ به شخص اعلام میکند که فلان حدیث از من است.
  6. وصیت، وصیت شیخ به روایت فلان کتاب توسط فلان شخص.
  7. وجاده ، طالب حدیث مجموعه ای حدیثی را به خط یا تصحیح استاد بیابد و یقین کند از اوست .

مهم ترین کتاب های اجازه

1. بخش مصطلح الحدیث فهرست مخطوطات دار الکتب المصریه.
2. الاجازات شیخ احمد بن محمد قمی م 350 ه
3. الاجازات صابونی
4. الاجازات عیاشی سمرقندی (شماره های 2.3.4. به دست ما نرسیده است.)
5. الاجازات لکشف طرق المفاذات، رضی الدین سید بن طاووس حسنی.
6. اجازه علامه حلّی به ابن زهره حلبی
7. اجازه شهید اول به دو فرزندش و ابن نجده
8. اجازه محقق کرکی به دو فرزندش .
9. مجلسی در جلد های آخر بحار الانوار و آقا بزرگ تهرانی در ج 1 الذریعه اجازات را نام برده است.

مصطلح الحديث «درایة»

▶ ضرورت، تعریف:

1. ائمه حدیث، معمولاً احادیث را با واسطه نقل می کردند.
  2. در بین راویان حدیث، افرادی بودند که به حدیث ایشان اعتمادی نبود.
  3. راویان حدیث برای همگان شناخته شده نبودند.
  4. علمای رجال، تحقیقات خود در باره زنجیره سند را به اختصار ضمن اصطلاح بیان داشتند. مثل متصل، ناسخ و ...
- ▶ گروهی، اصطلاحات حدیثی را به انضمام مطالبی که اطلاع از آن برای محدّث شایسته بود مانند: ناقل، منقول و آداب نقل حدیث، با نام **مصطلح الحدیث** از علم الحدیث جمع کردند.
- ▶ **اصول الحدیث**: دانش مصطلح الحدیث و معرفة الرجال که هر دو مربوط به کیفیت سند است.

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 1

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتابشناسی	ملاحظات
1.	المحدث الفاصل بین الراوی و الواعی	قاضی ابو محمد رامهرمزی	م 360	فاقد همه مطالب فنّ	اولین کتاب
2.	معرفة علوم الحديث یا اصول علم الحديث	محمد بن عبدالله حاکم نیشابوری	م 403 یا 405	کتاب جامع در این فنّ	
3.	معرفة علوم الحديث یا اصول علم الحديث	ابو نعیم اصفهانی	م نیمه اول قرن 5	افزودن افاداتی چند به کتاب قبل	همان کتاب حاکم نیشابوری
4.	الکفاية فی علم الرواية	خطیب بغدادی	م 463	قوانین روایات و مصطلح الحد	---
5.	الجامع	خطیب بغدادی	م 463	آداب شیخ و سامع	

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 2

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتابشناسی	ملاحظات
1.	الاماع الی معرفة اصول الروایة و تقييد السماع	قاضي عياض مالكي اندلسي	م 544	---	---
2.	ما لا يسمع المحدث جهله	ابو حفص ميانجي	م 580	----	---
3.	مقدمه ابن صلاح	عثمان بن صلاح شهرزوري	--	اصل بحث از كتاب حاكم	تقرير مباحث ابن صلاح
4.	خلاصه	حسن بن محمد شرف الدين طيبي	م 743	مختصر كتاب ابن صلاح	توجه علما به ابن صلاح
5.	التقييد و الايضاح لما اطلق و اغلق من كتاب ابن صلاح	زين الدين عراقي	م 806	افاداتي بر ابن صلاح	---

آثار مكتوب در علم مصطلح الحديث 3

شرح ، خلاصه ونظم ابن صلاح

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتابشناسی	ملاحظات
1.	المنهل الروی فی الحديث النبوی	قاضی بدرالدین بن جماعة	م 733	اختصار	---
2.	المنهل السوی فی شرح المنهل الروی	عز الدین محمد بن جماعة	م 819	شرح المنهل الروی	نوه مؤلف اصل کتاب
3.	تقریب الارشاد الی علم الاستاد	محبی الدین نووی	م 976	مختصر ابن صلاح	---
4.	الفیه، نظم الدرر فی علم الاثر	زین الدین عبدالرحیم بن حسین عراقی	--	تلخیص ابن صلاح و منظوم	
5.	فتح المغیث	سخاوی	--	شرح منظومه عراقی	--
6.	قطر الدرر	سیوطی	قرن 9	شرح منظومه عراقی	--

آثار مكتوب در علم مصطلح الحديث 4

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	صعود المراقی	قطب الدین خیضری دمشقی		---	----
2.	فتح الباقي	ابو یحیی زکریامصری	م 928	--	--
3.	حاشیه بر فتح الباقي	علی بن احمد صعیدعدوی	م 1189	حاشیه	--
4.	نخبة الفكر فی مصطلح اهل الاثر	احمد بن حجر عسقلانی			
5.	نزهة النظر	احمد بن حجر عسقلانی		شرح نخبة الفکر	

آثار مکتوب در علم مصطلح الحديث 5

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	قضاء الوتر من نزهة النظر	ابو الامداد قانی	م 1041	حاشیه بر نخبة	--
2.	نتیجة النظر	کمال الدین محمد بن خلف تمیمی داری	م 821	شرح نخبة...	پسر مؤلف اصل کتاب
3.	اليواقيت والدرر	محمد اکرم مکی- عبد الرووف مناوی	م 1012	شرح نخبة...	--
4.	شرح نخبة...	ابوالحسن مدنی	م 1138	شرح نخبة...	--
5.	مصطلحات اهل الاثر	علی بن سلطان هروی قاری	م 1014	شرحی بر شرح مؤلف	--

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 6 نظم و شرح نخبه...

ردیف	نام کتاب	نام مولف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	نظم نخبه الفکر...	کمال الدین شمی	--	--	--
2.	نظم نخبه الفکر...	شیخ ابو البرکات غزی	م 935	--	--
3.	نظم نخبه الفکر...	ابو حامد سیدی عربی	م 1025	---	--
4.	قصیده غرامیه	شهاب الدین ابو العباس احمد بن فرج اشبیلی	م 699	نظم نخبه الفکر	با غرامی صحیح شروع می شود.
5.	شرح قلطوبغای	قلطوبغای حنفی	--	شرح قصیده غرامیه	--
6.	زوال الترح بشرح	شیخ بدر الدین	--	شرح قصیده	---

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 7

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	منظومه بیقونیه	بیقونی دمشقی	م 1080	منظومه در مصطلح الح	دارای شروح
2.	قواعد التحدیث	علامه قاسمی	م 1332	با تعلیقات استاد محمد.. البیطار	چاپ 1380هـ
3.	علوم الحدیث و مصطلحه	صبحی صالح	معاصر	چاپ دمشق 1379هـ	استاد دانشگاه دمشق
4.	---	سیدبن طاووس	م 726	نشر مصطلح الحدیث	--
5.	البدایة	شهید ثانی	-	سلیس و روان	--

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 8

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتابشناسی	ملاحظات
1.	منتقى الجمان	صاحب معالم	قرن 8	جمع احادیث صحيح و حسن	
2.	وصول الاخير الى اصول الاخبار	عزالدين حسين بن عبدالصمد	--	--	--
3.	وجيزه	شيخ بهائى	م 1031	اصطلاحات مهم اين علم	-
4.	شرح وجيزه	مرعشى اصفهانى	1280- 1344هـ	شرح بر کتاب شيخ بهائى	چاپ در سال 1320 هـ تهران
5.	نهاية الدرايه	سيد حسن صدر اصفهانى	1272-1354 هـ	شرح مفصل وجيزه	چاپ در لکنهو

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 9

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	الرواشح السماویة	میر داماد	-	اصطلاحات حدیثی	
2.	وجیزه	علم الهدی	-	نسخ خطی کتاب خانه گوهر شاد	فرزند فیض کاشانی
3.	صحیفة اهل الصفا	محمد اخباری	-	مقدمه رجال	نسخه خطی کتاب خانه استان قدس
4.	شرح وجیزه	شریعتمدار	-	-	صاحب لب اللباب
5.	شرح وجیزه	علامه کنی	دوره ناصری	-	صاحب توضیح المقال

آثار مکتوب در علم مصطلح الحدیث 10

ردیف	نام کتاب	نام مؤلف	دوران حضور	کتاب شناسی	ملاحظات
1.	شرح وجیزه	شیخ عباس قمی	معاصر	-	-
2.	تلخیص المقال	سید محمد عصار	-	-	-
3.	فهرست نسخ خطی حدیثی	عماد تهرانی	معاصر	-	-
4.	هدایة المحدثین	مروج الاسلام کرمانی	معاصر	فارسی	نشر تهران
5.	هدایة المحصلین	مروج الاسلام کرمانی	معاصر	فارسی	نشر تهران

سیر تدوین حدیث شیعه

- تفاوت تدوین حدیث در امامیه با اهل سنت.
- حدیث اهل سنت تا نیمه قرن دوم بر مدار حافظه روات .
- اصطلاح شیعه در حیات پیامبر به سلمان مقداد ابوذر عمار
- حدیث شیعه همیشه نوشته شده است.

شواهد نگارش حدیث شیعه در حیات رسول الله ص و پس از ایشان

✓ آثار مکتوب:

- نگارش حدیث جاثلیق توسط سلمان.
- نگارش حوادث پس از پیامبر ص توسط ابوذر .
- کتاب علی بن ابی رافع کاتب علی بن ابی طالب ع در فنون فقه.
- کتاب سلیم بن قیس از جمله کتب مرجع شیعه .

✓ سیره اهل بیت:

- بیان احادیث به نقل از پیامبر ص جد مطهر خویش باسند معنعن .
- نگارش نامه های مفصل مانند رساله حقوق امام سجاد ع یا رساله توحید ایشان ع .
- نظر حاکم نیشابوری: اصح اسانید اهل بیت امام صادق از اجدادش.

Payam Noor University Ebook

دلایل

تقدّم شیعه در تدوین حدیث

- مقایسه سال وفات صادقین ع با مالک بن انس:
  - امام باقر ع سال 114 یا 117 هـ. امام صادق ع 148 هـ.
  - مالک سال 179 هـ صاحب موطّأ، اولین مجموعه حدیث اهل سنت.
- وجود سوالات متعدد ثبت شده در مجامع حدیثی شیعه از ائمه ع .
- سوالات متعدد از یاران ائمه ع.
- یاران صاحب اصل یا اصول سه امام همام باقر، صادق و کاظم ع به تعداد 3921 نفر .
- ✓ اثبات تقدّم نگارش حدیث توسط شیعه .

کثرت راویان ائمه و مصنّفات حدیثی آنان

- امام صادق ع و 4000 روایت کننده مختلف المذهب
- ملاقات یار امام رضا ع با 900 نفر گوینده «حدیثنا جعفر بن محمد» در مسجد کوفه.
- شیخ مفید: تدوین 400 اصل یا کتاب در دوران ائمه ع .
- ✓ شیعه مقدم بر سایر فرق حدیث را تدوین کرده است.

اصول اربع مائه و مصنفان

■ اصل چیست؟

■ بحر العلوم: کتاب مورد اعتمادی که از کتاب دیگری اخذ نشده باشد.

■ قهپائی: اصل مجموعه ای از عبارات امام است و اگر کتابی شامل کلام امام و استنباطات شرعی و عقلی باشد کتاب نامند.

■ شیخ آقا بزرگ تهرانی: اصل بخش خاص از کتب حدیثی ولی کتاب همه نوع کتب حدیثی است. اصل مسموعات مولف از امام است نه از کتاب دیگر.

یاران امام صادق ع یا صاحبان اصول

- بیشتر مولفان اصول مذکور از اصحاب امام صادق ع هستند .
چرا؟
  1. طول مدت امامت امام صادق ع 34 سال.
  2. حضور 2 ساله امام صادق ع در کوفه به عنوان مرکز شیعه.
  3. رسمیت تدوین و تدریس حدیث در زمان امامت ایشان ع .
  4. بسط ید امام ع در گسترش و آموزش حدیث .

نکاتی

در باره اصول اربع مائه 1

- (1) یاران امام ششم ع بیشتر اصول 400 گانه را نوشته اند.
- (2) این اصول غیر از کتابهای است که شیعه در دوران ائمه ع تألیف کرده است. مانند مقنع صدوق .
- (3) تا نیمه قرن 5 ،عصر نجاشی و شیخ طوسی، 78 موجود بوده است.
- (4) مطابق نظر بیشتر علمای شیعه اصل با کتاب تفاوت دارد.

نکاتی

در باره اصول اربع مائه 2

1. هر اصل مرویات یک امام یا چند امام مانند اصل زید نرسی.
2. یکی از علل اعتبار کتب و اصول ، وثاقت مولفان .
3. علت دیگر اعتبار کتب و اصول ،ثبت فوری احادیث .
4. اکثر اصول پس از تدوین کتب اربعه از بین رفته .
5. پس از تدوین کتب جوامع اولیه نیازی به حراست از اصول نبود.

اصول در دسترس و موجود

- از اصول 400 گانه 13 اصل در مستطرفات کتاب سرائر به دست ما رسیده است .
- ابن ادریس 13 اصل مذکور را در آخر سرائر به اختصار آورده است .
- اختصار ابن ادریس معروف به مستطرفات سرائر .
- اکثر مولفان اصول به جای مانده، کوفی یا عراقی (واسط - بغداد)
- برخی از صاحبان اصول ، از اصحاب اجماع .
- وجود 16 اصل در خاتمه مستدرک با شرح حال مولفان .

اسامی صاحبان اصل ناقل از چند امام

ردیف	نام کتاب	راوی امام	راوی امام	راوی امام
1.	زید نرسی	صادق ع	کاظم ع	--
2.	عبدالله بن یحیی الکاهلی	صادق ع	کاظم ع	
3.	سلام بن ابی عمره خراسانی	باقر ع	صادق ع	
4.	حسین بن عثمان بن شریک عامری کوقی	صادق ع	کاظم ع	
5.	ظریف بن ناصح	صادق ع	کاظم ع	رضاع
6.	درست بن ابن منصور واسطی	صادق ع	کاظم ع	

Payam Noor University Ebook

اجماع و سابقه آن

- اصحاب اجماع: گروهی از اصحاب ائمه ع که بر صحت روایات ایشان هر چند مرسل یا مرفوع ، ادعای اجماع شده است.
- کشتی اولین بار عبارت « اجمعت الاصابة علی تصدیق .. » یا همانند آنرا در سه جای کتاب رجال بکار برد.
- میر داماد راشحه سوم کتاب رواشح السماویه را به اصحاب اجماع اختصاص داد.
- تعداد 18 یا 21 نفر اصحاب اجماع غالباً قبل از دوره تدوین رسمی حدیث به نگارش اصل یا کتاب حدیث پرداخته اند.
- برخی دیگر از اصحاب ائمه در حوزه های دیگر متخصص بودند، مانند مومن طاق در کلام

اسامی اصحاب اجماع طبقه اول یاران صادقین ع

ردیف	نام	امام	امام	منطقه	ویژگی	ملاحظات
1.	زرارة بن اعین	صادقین ع	--	-	افقه طبقه اول	
1.	معروف بن خربوذ مکی قریشی	سجاد ع	صادقین ع	کوفه	دانای به شعر عرب	طول سجود
2.	برید بن معاویه عجلی	صادقین ع	--	-	فقیه و یاران خاص	از اوتاد و اعلام دین
3.	ابوبصیر اسدی یحیی بن قاسم یا ابو بصیر مرادی	صادقین ع	-	کوفه	ثقه و از موالی	دارای کتاب مناسک حج
4.	فضیل بن یسار نهدی	صادقین ع	-	-	از مخبثین و ثقه	عربی صمیم
5.	محمد بن مسلم ثقفی کوفی	صادقین ع	-	کوفه	از بزرگان شیعه	اخذ 46000

اسامی اصحاب اجماع طبقه دوم یاران امام صادق و کاظم ع

ردیف	نام	امام	امام	منطقه	وبزرگی	ملاحظات
1.	جمیل بن دراج	صادق ع	کاظم ع	--	شیخ وجه ثقه صاحب اصل	نابینادرپایان عمر
2.	عبدالله بن مسکان	--	کاظم ع	--	ثقه عین	
3.	عبدالله بن بکیر بن اعین شیبانی	صادق ع	--	--	واقفی فقیه ثقه	موالی
4.	حماد بن عثمان فزاری	صادق ع	رضاع	کوفه	ثقه	موالی 190م
5.	حماد بن عثمان رواسی (ناب)	صادق ع	رضاع کاظم ع	--	ثقه فاضل جلیل	کتاب
6.	ابان عثمان	صادق ع	کاظم ع	کوفه	ناووسی ، کتاب	موالی بجیلہ

اسامی اصحاب اجماع طبقه سوّم پاران امام کاظم و رضا ع

ردیف	نام	امام	امام	منطقه	ویژگی	ملاحظات
1.	یونس بن عبد الرحمن	کاظم ع	رضا ع	--	وجه ثقہ	اتهام واقفی
2.	محمد بن ابی عمیر	کاظم ع	رضا ع	--	ارسال-19 کتاب	ضرب حبس
3.	فضالہ بن ایوب ازدی	کاظم ع	رضا ع	اهواز	ثقہ - کتاب*	عرب اصیل
4.	احمد بن .. ابی نصر بزنی	کاظم ع	رضا ع	کوفہ	پار خاص کتاب	دیدار با امام جواد
5.	حسن بن محبوب سرّاد	کاظم ع	رضا ع	کوفہ	ثقہ صدق کتاب*	روایت 1 از 60 یار صادق ع
6.	عبدالله بن مغیرہ	کاظم ع	رضا ع	کوفہ	--	موالی
7.	صفوان بن یحیی بجلی	کاظم ع	رضا ع	مدینہ	ثقہ 12 کتاب	ارسال کفن

مؤلفین غیر امامی در بین اصحاب ائمه

- در بین یاران ائمه ، برخی افراد غیر شیعه نیز بوده اند.
  - ائمه از بذل علم و حدیث برای تمام یاران خود دریغ نکردند.
  - برخی اصحاب اجماع از افراد غیر شیعی هستند.
  - بعضی سنیان مشایخ حدیث شیعه :
1. حفص بن غیاث، قاضی بخش شرقی بغداد از سوی هارون الرشید .
  2. غیاث بن کلوب، قاضی بنی عباس در کوفه

مؤلفین غیر امامی در بین اصحاب ائمه

■ برخی مشایخ غیر امامی حدیث شیعه:

1. علی بن ابی حمزه بطائنی، پس از امام کاظم واقفی شد.
2. بنو فضّال، فطحی مذهب.
3. طاطریون، واقفی مذهب.
4. عبدالله بن بکیر، اصحاب اجماع و ثقہ و واقفی.

مراکز مهم نشر حدیث شیعه 1

- ریشه اصلی شیعه به عهد پیامبر باز می گردد، و لیکن تا پایان عصر تابعان دسته بندی مذهبی وجود ندارد.
- هفت فقیه تابعی در مدینه، بر اساس منقولات روائی.
- تمامی مذاهب تحت دو گرایش حدیث و رای .
- مالک، ثوری و.. گرایش حدیثی .
- ربیعة الراى، ابوحنیفه و.. گرایش اجتهادی.

مراکز مهم نشر حدیث شیعه 2

- همزمان با سایر مذاهب مراجعه شیعیان نیز به ائمه خود.
- صادقین ملجاء شیعه و ائمه برخی مذاهب دیگر در مدینه.
- مراکز شیعه: کوفه-بغداد-حله - قم.
- مرکزیت قم : مهاجرت اشعریون به علت تسلط سلجوقیان بر بغداد و سختگیری آنان بر شیعه.
- مرکزیت حله : حکومت شیعی آل مزید .

مراكز مهم نشر حديث شيعه 3

- دلائل مركزيت كوفه:
- 1. مهاجرت و حكومت على ع
- 2. مظالم بنى اميه بر شيعيان .
- 3. دعوت از امام حسين نشان علاقه .
- 4. قيام توابين، كشتار شيعه .
- 5. اقامت 2 ساله امام صادق ع .

مراکز مهم نشر حدیث شیعه 4

ردیف	نام برخی اصحاب صادقین دارای اصل	ویژگی	ملاحظات
1.	حمران بن اعین	تابعی	شیعه در دو دنیا
2.	حماد بن عثمان	ثقه کتاب	
3.	بکیر بن اعین	حضور نزد نبی و وصی	مرگ در زمان صادق
4.	برید بن معاویه عجلی	اصحاب اجماع	وجه فقیه
5.	ابراهیم بن نعیم کنانی	صادق: میزان	دارای اصل
6.	اسماعیل بن عبدالرحمن جعفی	نقل از اباطفیل	مرگ در زمان صادق
7.	اسماعیل بن عبدالرحمن سدّی	مفسّر، شیعه	یار امام صادق ع
8.	ابان بن عثمان احمر بجلّی	اصحاب اجماع	فقیه

جوامع حدیث قبل از کتاب اربعه

- تلاش برای جمع و انضمام اصول، کتب و نقل شفاهی محدّثان شیعه = تدوین مجامع موضوعی.
- این مجامع گاهی با نام موضوع یا نام مولف شناخته شد.
- کتاب الزکاة- کتاب الصلاة و ... تک موضوعی
- محاسن برقی: دارای کتب عدیده.
- ثلاثین کتاباً: کتب بزنی، صفوان، حسین بن سعید.
- تعداد کتب کافی – ابواب فقه = حدود 30 کتاب.

اسامی برخی جوامع حدیثی قبل از کتاب اربعه

1. احمد بن محمد برقی : محاسن برقی.
2. ثلاثین کتاباً : کتاب بزندی، صفوان، حسین بن سعید.
3. فضل بن شاذان نیشابوری: 180 کتاب.
4. ابراهیم بن محمد ثقفی: 50 کتاب .

کتاب اربعه حدیث شیعہ

الکافی 1

- تالیف: محمد بن یعقوب کلینی م 329 هـ
- لقب کلینی: ثقة الاسلام، (نجاشی: اوثق الناس فی الحدیث).
علامه حلّی و ابن داوود نیز می پذیرند.
- کلینی، رئیس فقهای امامیه در دوران مقتدر عباسی .
- مدت تالیف کتاب، 20 سال-260 تا 329.
- منابع کلینی: اصول معتمده وثقات مشایخ

کتاب اربعه حدیث شیعه

الکافی 2

- عبارت مولف در دیباچه کتاب: و قلتُ انّک تحبُّ ان یکون عندک کتاب کافی یجمع فیه من جمیع فنون علم الدین؛ وجه تسمیه کتاب به الکافی .
- علت تالیف کتاب: درخواست یکی از شیعیان؛ و قد یسر الله و له الحمد تالیف ما سئلت و ارجو ان یکون بحیث توخّیت .
- روش کلینی در الکافی: ذکر روایت صحیح تر در مرتبه نخست .

کتاب اربعه حدیث شیعه

الکافی 3

- اجزاء کتاب کافی: اصول – فروع – روضه .
  - ویژگی های روضه کافی:
1. محتوی: خطب . رسائل ائمه . قصص . تواریخ .
  2. کمی تعداد احکام فقهی .
  3. دقت در اسناد در مقایسه با سایر اجزا کتاب، اندک .
  4. کم توجهی به سند به علت تسامح در ادله سنن .

جدول تعداد احادیث کتاب شریف الکافی 4

نام جزء	محتوا	تعداد کتاب	تعداد حدیث	جمع احادیث
اصول	اعتقادی-علم قران-دعا	-31 -32 -34	-35 -50 اختلافی	3785 16199
فروع	فروع فقہی	26		1079 16121
روضہ	خطب-رسائل ائمہ-مواعظ و...	1		597 15176

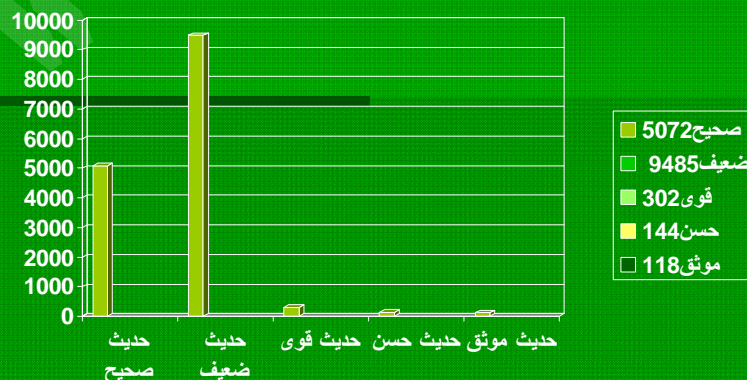
Payam Noor University Ebook

کتاب اربعه شیعه

نمودار توزیع احادیث

در کتاب الکافی 5

- تعداد احادیث کتاب الکافی ،مورد اختلاف است.
- نمودار زیر بر اساس شمارش متاخران است.
- جمع احادیث نمودار 16121 است که 78 حدیث از شمارش حاجی نوری کمتر است.

Payam Noor University Ebook

کتاب اربعه شیعه علت تشکیک در انتساب روضة الکافی 6

- علما در انتساب این کتاب به کلینی به موافق و مخالف تقسیم شده اند .
  - ادله مخالفان:
1. انتساب روضه به ابن ادریس حلی . (افندی در کتاب ریاض العلماء به نقل از ملا خلیل شارح کافی)
  2. انتساب نظر به شهید ثانی . غیر قابل اثبات .
- در حقیقت دلیلی ارائه نشده است .

کتاب اربعه شیعه انتساب روضة الکافی به کلینی 7

■ ادله موافقان:

1. تصریح نجاشی به وجود روضه در تالیفات کلینی
  2. تصریح شیخ طوسی به وجود روضه در تالیفات کلینی.
  3. تصریح شهر آشوب به وجود روضه در تالیفات کلینی.
  4. هماهنگی سیاق احادیث روضه با سایر کتب کافی .
- تقدم زمانی نجاشی و طوسی بر مخالفان و وحدت سیاق
مبین انتساب روضه به کلینی است.

کتاب اربعه شیعه

کتاب الکافی 8

عده کلینی

- عده ، جماعتی از مشایخ حدیث مولف که توسط آنان روایت را نقل میکند .
- در آغاز برخی از اسناد احادیث کافی عبارت عدّه من اصحابنا عن ... وجود دارد .
- کلینی با عبارت مذکور ، از سه نفر نقل می کند:
  1. احمد بن محمد بن عیسی .
  2. احمد بن محمد بن خالد برقی .
  3. سهل بن زیاد .

کتاب اربعه شيعه

کتاب الکافی 9

عده کلینی

- افراد هر یک از سه عده متفاوتند .
- شیخ عده کلینی منحصر به سه نفر ، نامبرده نیست بلکه دارای مشایخ متعددی است .
- نسبت به بعضی افراد عده در کتب رجال مدح و قدحی نرسیده ولی چون بعضی از افراد دیگر در هر سه عده توثیق شده اند ، قهراً سند کلینی به وسیله آنان تا شخص منقول عنه ، به اصطلاح متاخرین صحیح خواهد بود .

« علم الحديث ص 218 به نقل از توضیح المقال . »

Payam Noor University Ebook

کتاب اربعه شیعه شروح کافی 10

- برای کافی 12 شرح و 23 حاشیه نگاشته شده است.
- اسامی برخی موارد مهم به شرح زیر است :

ردیف	نام کتاب	مؤلف	شرح	حاشیه	ملاحظات
1.	مرآة العقول	علامه مجلسی	*		شرح اصول و فروع 26 جلد
2.	الرواشح السماویة	میر داماد	*		شرح خطبه کافی و مصطلحات
3.	الصافی	ملاخیل قزوینی	*		شرح اصول و عبادات فروع
4.	ملا صالح مازندرانی	ملا صالح م 1086	*		12 جلد با تعلیقات شعرانی
5.	شرح ملاصدرا	صدرا ی شیرازی	*		چاپ مکرر در ایران

Payam Noor University Ebook

کتاب اربعه شیعہ برخی چاپ ها 11

- شیعیان با پیدایش صنعت چاپ به نشر کتب حدیثی خود اہتمام کردند، لذا برخی طبع های کتاب اصول کافی عبارتند :

ردیف	نام چاپ	تاریخ	مقدمه	حاشیہ	تصحیح	ویژگی
1.	چاپ سنگی	1278 ه ق	---	--	فہرست	مشار
2.	چاپ حروفی	1375 ه ق	ح ع محفوظ	مقابلہ: غفاری	--	دار الکتب الاسلامیہ
3.	چاپ حروفی	--	غفاری	غفاری	حسن زادہ	رسالہ رجال
4.	چاپ حروفی	با شرح ملا	صالح در	ذیل-12	جلدی	
5.	چاپ حروفی	با شرح	مرآة	العقول 12	جلدی با 2	جلد مقدمہ
6.						

کتاب اربعه شیعه

برخی ترجمه ها 12

■ از جمله راه های فهم متون دینی ترجمه به زبان هر قوم است ، شیعیان نیز در دوره صفوی ترجمه را آغاز کرده و اولین گام ها عبارت از: ترجمه و شرح ملا خلیل قروینی بر کافی و شرح من لا یحضر توسط مجلسی اول ، حال برخی ترجمه های کتاب کافی :

ردیف	نام شرح	تاریخ	ناشر	شرح	ترجمه	ویژگی
1.	ملا خلیل قروینی	عهد صفوی	--	شرح .	*	گام اول
2.	میرزا باقر کمره ای	معاصر	اسلامیه	--	*	5جلدی
3.	مصطفوی.رسولی	معاصر	اسلامیه	--	*	ترجمه متن
4.	منتخب کافی	معاصر	--	--	*	بهبودی

کتاب

مِنْ الْأَخْصِرِ الْفَقِيهِ

لِلشَّيْخِ الْبَلْبَلِينِ الْأَفْطَاهِي

الضَّلَاقِ

أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ

الرَّقَاشِي

مُتَوَسِّطُ بَيْتِ الْقَدِسِ

عَلَى كَرَمِ الْمَنَارِ

الْجُزْءُ الْأَوَّلُ

مَوْسَمُ النَّشْرِ الْأَوَّلِي
الْقَاهِرَةُ بِمَكْتَبَةِ الْمَدِينَةِ بِبَنِي سَيِّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ

کتاب من لا يحضره الفقيه

کتاب اربعه شیعه من لا یحضره الفقیه 1

- مؤلف: شیخ صدوق
ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی.
- ویژگی های صدوق:
  1. ولادت با دعای امام زمان عج . (نجاشی در رجال . شیخ طوسی در الغیبة . صدوق در کمال الدین)
  2. ملقب به القاب : شیخ ، فقیه ، وجه طائفه ، حافظ احادیث ، ثقه ، بصیر به اخبار و رجال .
  3. ساکن ری .
  4. صدوق مرد رحله های حدیثی به مناطق خراسان ، نیشابور ، سمرقند ، مرو رود ، تاشکند ، ایلاق .

کتاب اربعه شیعه من لا یحضره الفقیه 2

- تالیف من لا یحضره الفقیه : در خواست شریف ابو عبدالله «نعمه» .
- نعمه کیست ؟
- محمد الصورانی «ابن سبه» مقتول و مدفون شیراز بدون شرح حال رجالی .
- نام گذاری کتاب: پیشنهاد نعمه .
- الگو برداری از من لا یحضره الطیب ، رازی .
- محل تالیف: منطقه ایلاق در بلاد تاشکند .

کتاب اربعه شیعه من لا یحضره الفقیه 3

■ ایلاق کجاست ؟

■ یاقوت حموی:

1. نواحی نیشابور

2. نواحی بخارا

3. بلاد شاش (تاشکند)

■ مسلماً ایلاقی که در عبارت صدوق است (و ذلک بارض بلخ من ناحیه ایلاق) همین ایلاق نزدیک تاشکند است نه ایلاق نیشابور و یا نزدیکی بخارا .

کتاب اربعه شیعه من لا یحضره الفقیه 4

- ویژگی های من لا یحضره الفقیه :
  1. هدف بیان فتاوی شرعی نه جمع احادیث.
  2. حذف اسانید در کتاب فتوا.
  3. ذکر زنجیره روایات در مشیخه.
  4. استفاده از روایات معتبر و صحیح.
  5. استخراج احادیث از منابع و کتب مورد اعتماد.

کتاب حدیث شیعه من لا یحضره الفقیه 5

- اسانید احادیث :
- غالب احادیث من لا یحضر دارای سند در مشیخه است .
- برخی از اسانید را در مشیخه تا مشایخی که از آنان نقل حدیث کرده ، ذکر نکرده است .
- بعضی احادیث بدون سند با لفظ روی یا قال ع آمده است .

کتاب حدیث شیعہ من لا یحضرہ الفقیہ 6

■ میرزای نوری، مرسلات صدوق :

1. سند حدیث بدون اسم راوی
2. راوی و صاحب کتاب مذکور بدون طریق در مشیخه .
3. این افراد 120 نفر با بیش از 300 حدیث .
4. اکثر مراسیل صدوق حدود 500 حدیث .

کتاب حدیث شیعه من لا یحضره الفقیه 7

- حاجی نوری و اثبات مراسیل صدوق:
  1. اسناد مراسیل در کتاب الکافی و بقیه کتب صدوق یا کتب حسین بن سعید یافته شده است .
  2. صدوق در معرفت حدیث و نقد آن تخصص دارد .
  3. وی احادیث من لا یحضر را حجت بین خود و خدا داند .
  4. او احادیث این کتاب را صحیح می داند .
- سید حسن صدر : مراسلات صدوق همانند مسنداتش صحیح و معتبر است .
- ✓ مراسلات صدوق مانند احادیث مسند آن صحیح است .

کتاب حدیث شیعہ من لا یحضرہ الفقیہ 8

- تعداد احادیث: محدث بحرانی: 5963 مرحوم غفاری: 5920
- تعداد ابواب: 566
- مجلّات: 4 جلد
- اختلاف مشہود در تعداد احادیث ناشی از تعداد احادیث تکراری و به نوع شمارش کردن آنهاست .

کتاب حدیث شیعہ

شروح و مشیخہ من لا یحضرہ 9

ردیف	نام کتاب	مواف	تاریخ	ویژگی
1.	روضۃ المتقین شرح عربی	مجلسی اول	1070م	14 جلد شرح تمام کتاب
2.	اللوامع القدسیة یا لوامع صاحبقرانی شرح فارسی	مجلسی اول	1070م	مباحث عبادات مزار و حقوق
3.	شرح	امیر محمد صالح خاتون آبادی	1116م	داماد مجلسی اول
4.	شرح (تعلیقہ و حاشیہ)	شیخ بهائی	1030م	نسخہ خطی
5.	شرح معاهد التنبیہ	محمد بن حسن زین الدین	1030م	از نوادگان شهید ثانی
6.	شرح مولی حسام الدین	صالح بن احمد مازندرانی	1081م	-----
7.	شرح معراج النبیہ	یوسف بحرانی	--	صاحب حدائق
8.	تدریس مشیخہ نسخہ خط	صاحب معالم	1011م	مدیر سہ نمائے مشیخہ

کتاب حدیث شیعہ حواشی، نسخ خطی و چاپی من لایحضر 10

- بر کتاب من لایحضر 13 حاشیہ نوشته شده .
- سه نسخه کهن و قدیمی به شماره های 235 از قرن 5، 803 و 1251 در کتابخانه مرعشی قم .
- چاپ های متعدد از سال 1306 ه در لکنهو تا کنون.
- جدید ترین چاپ از مرحوم استاد علی اکبر غفاری با 14 نسخه مقابله و تصحیح شده است .

کتاب اربعه حدیث شیعہ

مؤلف

تہذیب و استبصار 1

- مؤلف: شیخ الطائفہ، ابو جعفر محمد بن حسن طوسی .385-460.
- نجاشی رجالی مقدم بر شیخ : جلیل من اصحابنا ثقہ، عین، ... .
- شیخ پایہ گذار علوم اسلامی در مذهب شیعہ .
- صاحب اثر در حوزه های تفسیر. کلام. فقہ. اصول. حدیث. رجال.
- نمودار فعالیت شیخ طوسی در دوران حیات علمی :

تولد	ورود بغداد	مجصر مفید	محضر سید مرتضی	مرجعیت	تالیف تہذیب	ہجرت بہ نجف	وفات
385 ہ ق	408 ہ ق	408 ہ ق	413 ہ ق	436 ہ ق	410 ہ ق	448 ہ ق	460 ہ ق

Payam Noor University Ebook

کتاب اربعه حدیث شیعہ

تہذیب 2

- تہذیب الا حکام فی تہذیب الا سلام .
- علت تالیف : درخواست تدوین کتابی حاوی جمع و تاویل اخبار.
- ویژگی های تہذیب:
  1. کتابی ویژه احکام فقہی .
  2. تالیف در مدت 30 سال .
  3. شروع ابواب از طہارت تا دیات .
  4. بخش پایانی، اسانید .
  5. شرح کتاب مقنعہ مفید .
  6. فزونی روایات تہذیب بر استبصار .
  7. تعداد احادیث : 13590
  8. تبویب تہذیب بر اساس مقنعہ .

کتاب اربعه حدیث شیعه روش شیخ در تهذیب

1. شروع از طهارت تا دیات .
2. فصل پایانی: اسانید .
3. نقل عبارت مقنعه .
4. روایات امامیه در ذیل عناوین فقه .
5. شرح و توضیح روایات متنافی .
6. ذکر اسناد در مشیخه .

کتاب اربعه حدیث شیعہ اجزاء و نسخ تہذیب

- تعداد کتاب : 21-23
- تعداد عنوان: 26- ہر عنوان 7 جزء
- مجموع ابواب : 312 باب
- تعداد احادیث: 13590
- نسخ تہذیب : فراوان-
- نسخہ پدر شیخ بھائی مقابلہ با نسخہ مولف
- نسخہ ای بہ خط شیخ در اختیار علامہ طباطبائی .

کتاب اربعه حدیث شیعہ شرح تہذیب

- 16 شرح بر تہذیب مانند:
- شرح مجلسی اول ، احیاء الاحادیث .
- شرح ملا امین استر آبادی .
- شرح شیخ محمد بن حسن بن زین الدین شہید ثانی، معاهد التنبیہ.
- شرح محدث جزائری، مقصود الانام 12 ج.
- شرح محدث جزائری، غایۃ المرام 8 ج .
- شرح مرعشی، تہذیب الاکمام .

کتاب اربعه حدیث شیعہ رجال تہذیب

1. تنبیہ الاریب و تذکرۃ اللیب فی ایضاح رجال التہذیب، علامہ بحرانی
  2. انتخاب الجید من تنبیہات السید، شیخ حسن دمستانی .
  3. تصحیح الاسانید، علامہ اردبیلی .
  4. شرح مشیخہ تہذیب، سید حسن موسوی
  5. رسالہ ای در اسانید تہذیب، طریحی .
- تعداد 20 حاشیہ بر تہذیب نوشتہ شدہ است .

کتاب اربعه حدیث شیعہ استبصار 1

- الاستبصار فی ما اختلف من الاخبار.
- هدف : جمع اخبار متعارض.
- انواع اخبار از دیدگاه شیخ :
  1. متواتر ، قهرا موجب علم است.
  2. غیر متواتر ، گاهی با قرینه ، لازم العمل.
  3. گاهی بدون قرینه ولی بدون معارض و بدون مخالف در فتوای علما ، لازم العمل .
  4. خبر متعارض بدون مرجح ، قائل به تخییر .

کتاب اربعه حدیث شیعہ اجزاء استبصار 2

- بخش 1-2 : عبادات
  - بخش 3 : دیگر ابواب فقہ از معاملات تا دیات
  - خاتمہ : اسناد احادیث ابواب
- ❖ تعداد احادیث:
- ❖ شمارش مولف؛ 5531 شمارش شانہ چی: 5558

کتاب اربعه حدیث شیعه ویژگی های استبصار 3

1. جمع احادیث اختلافی .
2. ترتیب فقهی از طهارت تا دیات .
3. ذکر سند در دو بخش اول، در بخش 3 به اختصار.
4. ذکر سند احادیث در خاتمه .

کتاب اربعه حدیث شیعہ

شرح حواشی نسخ استبصار 4

- 12 شرح مانند: 1. ملا امین اشتر آبادی .
- 2. میر داماد نسخہ خطی.
- 3. خاتون آبادی. داماد مجلسی
- 4. جامع الاحادیث. ابن الوندی
- 5. استقصاء الاعتبار. فخر الدین محمد
- 6. کشف الاسرار فی شرح الاستبصار جزائی
- 13 حاشیہ مانند : 1. بحرانی .
- 2. جزائی
- 3. ملا عبدالله شوشتری شاگرد مجلسی اول و مقدس اردبیلی
- نسخ فراوان .
- چاپ : 1. سنگی 2. حروفی با شرح حال شیخ

وسائط صاحبان کتب اربعه تا ائمه 1 وسائط کلینی

■ چون اکثر احادیث فقهی از صادقین و امام کاظم و رضا ع است
وسائط کلینی تا ایشان را ذکر می کنیم.

■ احادیث ائمه پیشین به وسیله ایشان مرسلا یا مسندا نقل شده است.

■ وسائط کلینی تا امام حسن عسگری 3 نفر مثلا:

محمد بن ابی عبدالله،

عن علی بن ابی القاسم،

عن یعقوب بن اسحاق قال کتبت الی ابی محمد.

مقایسه تعداد احادیث

کتب اربعه با صحاح ستہ

9082	بخاری	16199	کافی
7275	مسلم	5044	من لا یحضرہ الفقیہ
4800	ابو داؤد سجستانی	13590	تہذیب الاحکام
5000	ترمذی	5511	الاستبصار فیما اختلف من الاخبار
4500	نسائی	40344	جمع احادیث
4341	ابن ماجہ		
35000	جمع احادیث	34833	جمع بدون استبصار

وسائط صاحبان كتب اربعة تا ائمه 2 وسائط كليني

- وسائط كليني تا امام رضا 4 نفر مثلا:
محمد بن يحيى، عن احمد بن محمد بن عيسى، عن ابن فضال عن الحسن بن جهم قال سمعت الرضا..
- وسائط كليني تا امام كاظم 4يا5 نفر مثلا:
محمد بن يحيى، عن احمد بن محمد بن عيسى، عن ابن فضال عن الحسن بن جهم قلت لابي الحسن
- وسائط كليني تا امام صادق 5يا6 نفر مثلا:
احمد بن ادريس، عن محمد بن حسان عن ابي محمد الرازي؛ عن سيف بن عميره عن اسحاق بن
عمار قال، قال: ابو عبدالله .
- وسائط كليني تا امام باقر 5يا6 نفر مثلا :
عدة من اصحابنا عن احمد بن محمد بن محمد بن علي عن ذكره عن جابر عن ابي جعفر .

وسائط صاحبان کتب اربعه تا ائمه 3 وسائط صدوق

- کلینی و صدوق قریب العصر بوده اند.
- صدوق با یک واسطه از کلینی نقل می کند.
- صدوق در طبقه بعد از کلینی قرار دارد .
- دقت درمشایخ صدوق مطلب بالا را اثبات می کند :
مثلا کلینی از علی بن ابراهیم ولی صدوق از احمد بن علی بن ابراهیم .
- برخی اشخاص در شمار راویان هر دو نفر قرار دارند ،
مثل تلعبری .

وسائط صاحبان کتب اربعه

تا ائمه 4

طوسی تا کلینی

■ شیخ سند خود را تا کلینی با دو واسطه توسط سه نفر زیر نقل می کند:

1. شیخ مفید از جعفر بن قولویه قمی

2. حسین بن عبیدالله غضائری از احمد بن محمد زراری

- ابو محمد هارون بن موسی تلعبکری از کلینی

- ابن قولویه از کلینی

- احمد بن ابی رافع صیمری

- ابوالفضل شیبانی از کلینی

3. احمد بن عبدون از احمد بن ابی رافع و ابی الحسین عبدالکریم بن عبدالله بزاز از کلینی

وسائط صاحبان کتب اربعه تا ائمه 5 شیخ تا صدوق

- شیخ طوسی به واسطه چند نفر از صدوق نقل می کند .
- مانند:

1. استادش شیخ مفید با نقل شفاهی از صدوق
2. ابن غضائری .

عصر تدوین کتب اربعه

1. عصر تدوین کافی قبل از پایان قرن سوم
2. آغاز تدوین کتب اربعه ، پایان عصر مولفان صحاح .
3. کلینی در عصر غیبت صغری هم زمان نواب اربعه .
4. تالیف کافی در عهد سه نایب خاص اخیر امام عصر.
5. تاریخ تولد کلینی به طور تقریبی؛ سال 260ه ق

صحت حدیث قدما

- اهل سنت (بخاری) :
  - 1. اتصال سند تا پیامبر
  - 2. ملاقات راویان متاخر با ناقل حدیث
  - 3. وثاقت هریک از روات سلسله سند
  - 4. عدم شذوذ حدیث
  - 5. عدم علت حدیث
- شیعہ :
  - 1. وجود حدیث در چند اصل از اصول اربعمائه
  - 2. تکرار حدیث به طرق معتبر
  - 3. وجود حدیث در یکی از اصول دارای راوی اجماع الوثاقت
  - 4. وجود حدیث در یکی از اصول اصحاب اجماع
  - 5. وجود حدیث در یکی از کتب مورد تائید ائمه
  - 6. اخذ حدیث از کسی که نزد متقدمان امامیه مورد اعتماد بوده است
- مسلم : شرط 1 و 3 را کافی داند.
- شافعی- سخاوی : شرط 3 را کافی دانند

صحت حدیث متاخرین 1

■ اهل سنت:

رامهرمزی-حاکم نیشابوری ، اصطلاحات قدما را به انضمام نکات افزوده خویش در کتب خود جمع کرده، سپس این اصطلاحات در میان محدثان متداول شد .

■ شیعه:

از زمان سید بن طاووس علامه حلی این اصطلاحات در بین شیعه راه یافته و پس از تدوین کتابی از سوی ش ثانی مطابق اهل سنت ، اصطلاحات مزبور در بین امامیه رایج شد.

صحت حدیث

متاخرین 2

■ افزایش انواع حدیث از دو نوع :

صحیح و ضعیف

به چهار نوع :

صحیح ، حسن ، موثق و ضعیف .

■ علامه مجلسی اصطلاحات مزبور را در شرح خود بر کافی (مرآة العقول) به کار برده است .

■ اصطلاح صحیح متقدمان و متاخران تفاوت دارد .

صحت احادیث کتب اربعه الکافی

- کائینی احادیث کتاب خود را صحیح دانست و حجت بین خود و خدا اعلام کرد.
- اما جلالت شان او و صاحبان صحاح نافی وجود احادیث ضعیف نمی باشد.
- ادله زیر خلاصه استدلالات محدث نوری در خاتمه مستدرک است که موید نظر کائینی است:
- 1. تالیف 20 ساله دال بر دقت.
- 2. رقابت کافی با صحاح در دقت احادیث
- 3. کائینی مقیم بغداد ، مقر نواب خاص امام زمان عج
- 4. کائینی از اجلای فقیهان و محدثان امامیه .
- 5. قاعده لطف و تالیف کافی.
- 6. انتساب کافی به تائید امام عصر عج
- 7. تجلیل شیخ مفید از کافی
- 8. شهادت کائینی به صحت روایات کافی .
- 9. شهادت نجاشی به وثاقت و اثبت بودن کائینی .
- 10. شهادت وحید بهبهانی به مورد اعتماد بودن کافی و کائینی .

عصر طلایی حدیث شیعه

- روی کار آمدن دولت صفوی به عنوان دولت شیعی.
- تشویق و ترغیب عالمان شیعی برای هجرت به ایران.
- حضور دانشمندانی چون:
  1. عز الدین حسین از شاگردان شهید ثانی پدر شیخ بهائی از لبنان .
  2. بهاءالدین محمد شیخ بهائی از لبنان .
  3. محقق کرکی از شام.
  4. محقق میسی از عراق.
  5. سید ماجد بحرانی از بحرین .
- موجب رونق دانش های حدیثی و تصحیح و مقابله نسخ خطی شیعه و شرح نویسی بر آنها و در نتیجه تدوین مجامع حدیثی ثانویه شیعه شد.

جوامع کتب اربعه وافی مولف

- کتاب وافی جامع کتب اربعه .
- مولف : محمد بن مرتضی "ملا محسن فیض کاشانی"
- مدت زندگی: 1007-1091 ه ق - سن 84 سال
- اساتید : 1. شیخ بهائی 2. ملا خلیل قزوینی شارح کافی
- 3. سید ماجد بحرانی 4. شیخ محمد نواده شهید ثانی .
- حوزه های فعالیت علمی: تفسیر- کلام- فقه- اخلاق- حدیث
- آثار علمی در بخش حدیث: 1. وافی 2. شافی خلاصه وافی .

اساتید فیض کاشانی

1. شیخ بهائی

- نام: بهاءالدین محمد بن حسین بن عبد الصمد عاملی همدانی .
- تولد: 953 ه ق بعلبک . وفات: 1030 اصفهان مدفن: مشهد
- هجرت به ایران : در دوران کودکی با پدر .
- برخی آثار مکتوب: اربعین – مشرق الشمسین چاپ در پایان کتاب حبل المتین شیخ طوسی .

اساتيد فيض كاشاني

2. ملا خليل

- نام : ملا خليل بن نمازي قزويني .
- نظر شيخ حر عاملي : فاضل عالم حكيم متكلم محقق مدقق فقيه محدث ثقة ثقة جامع الفضائل ماهر معاصر له مولفات : منها شرح الكافي فارسي و شرح عربي ... توفي سنة 1089.
- نام شرح فارسي : صافي
- نام شرح عربي : شافي

اساتید فیض کاشانی

3. بحرانی

- نام : سید ماجد بن هاشم بن علی صادقی بحرانی جد حفصی.
- وفات : 1028- شیراز مدفن : جوار شاه چراغ شیراز
- اوصاف ش در سلافة العصر : فانشاء بالبحرین فکان لهما ثالثاً ...
- اولین ناشر حدیث در شیراز
- خطیب برجسته و تاثیر گذار.
- ملاقات با شیخ بهائی و اعجاب شیخ .

اساتید فیض کاشانی

4. نواده شهید ثانی

- نام: فخر الدین محمد بن حسن بن شهید ثانی
- استاد: میرزا محمد استرآبادی صاحب رجال کبیر در جوار بیت الله الحرام .
- تخصص: علوم حدیث – رجال .
- آثار مکتوب: شرح تہذیب و استبصار-حاشیہ اصول کافی و من لا یحضر.
- مرگ: 1030 ه ق – مکہ – مدفن نزدیک قبر حضرت خدیجہ س .
- وی از اساتید اولیه فیض بوده است .

جوامع کتب اربعه الوافی

- مهمترین اثر حدیثی فیض .
- اقدم کتب اربعه حدیث شیعه .
- هدف : جبران عدم کفایت تک تک کتب اربعه در مسائل مهم ، صرفه جویی در وقت .
- اشکال عمده کتب اربعه : فقدان نظام تام و تمام و عدم شرح معضلات احادیث .

جوامع کتب اربعه الوافی

■ ویژگی های الوافی:

1. گردآوری احادیث کتب اربعه .
2. حذف اسناد مکرر یک حدیث .
3. حذف مکررات احادیث با چند سند .
4. شرح لغات و مشکلات احادیث .
5. جمع دلالی بین احادیث مختلف .
6. نقل و تفسیر آیات وارده در آغاز هر باب .
7. ذکر روایات از سایر کتب حدیث به عنوان شاهد .

جوامع كتب اربعة الوافى محتوا

■ مقدمات سه گانه

■ اجزاء

■ خاتمه

1. مقدمه 1. ذکر طرق معرفت علوم دینی .

مقدمه 2. تمیز مشترکات رجالی، شرح اصطلاحات
حدیثی متاخران و متقدمان، اصحاب اجماع، ضمائر
حدیث، کنیه والقاب.

جوامع کتب اربعه الوافی محتوا 2

مقدمه 3، طرق مشایخ ثلاثه در روایات کتب اربعه، عده کلینی ، بیان برخی احادیث متعدد الحکم .

اجزاء : چهارده بخش و جزء

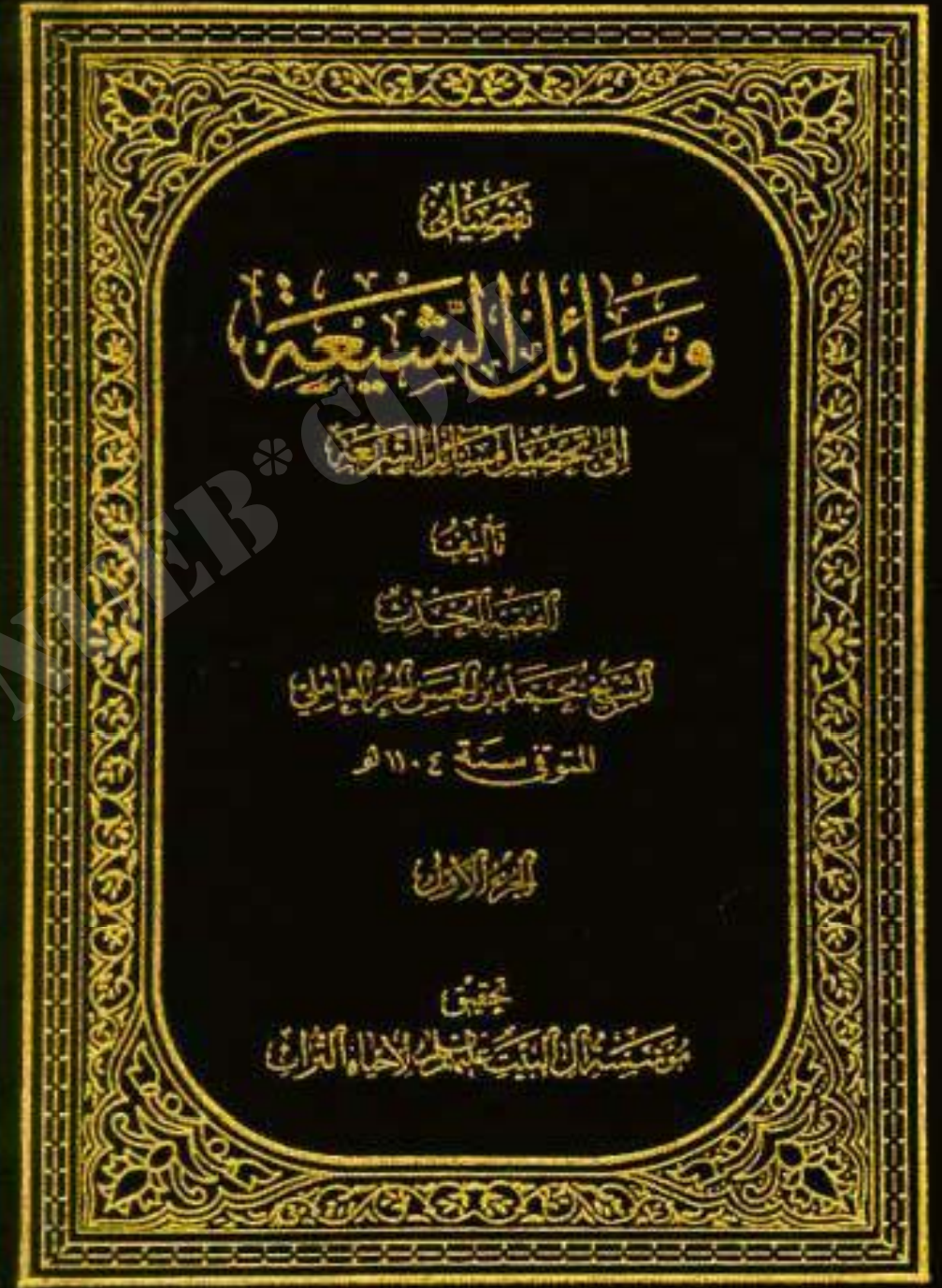
خاتمه: ذکر قسمتی از اسناد که در آغاز روایات من لایحضر و تهذیبین نیامده است .

نام کتاب:
**تفصیل وسائل
الشیعہ الی
تحصیل مسائل
الشریعہ
موضوع:**

روایات فقہی شیعہ

Payam Noor University Ebook

جوامع كتب اربعة وسائل الشيعه مؤلف 1

- نام كتاب: وسائل الشيعه الى تحصيل مسائل الشريعه
- مؤلف: محمد بن حسن شيخ حر عاملي.
- تولد: 1033 قريه مشغري جبل عامل لبنان.
- مرگ: 1104 ه ق مشهد الرضا ع .
- اساتيد: 1. شيخ حسين حر عموي او 2. شيخ حسن ظهيري
3. شيخ زين الدين نواده شهيد ثاني .

جوامع کتب اربعه وسائل الشيعه مؤلف 2

- علت مهاجرت به ايران: اختناق حاکم در لبنان بر عليه شيعه .
  - آثار مکتوب:
1. وسایل الشيعه (دارای احاديث بيش از 180 کتاب)
  2. فهرست وسایل (نگارش پس از اتمام وسایل)
  3. هدايه الامه (خلاصه وسایل)

جوامع کتب اربعه وسایل الشیعه ویژگی ها

- مدت تالیف: 20 سال
- بهره گیری از 183 کتاب (89 کتاب بدون واسطه و 94 کتاب با واسطه کتب دیگر).
- تقسیم بندی کتاب به سه بخش :

مقدمة العبادات (31 باب)

بخش اصلی کتاب (51 کتاب)

خاتمه کتاب (12 فائده)

جوامع کتب اربعه وسایل الشیعہ ویژگی ها 2

■ تعداد احادیث: 35850

■ چاپ ها:

چاپ سنگی 4 مرتبه، 3 جلد رحلی

چاپ حروفی 20 جلدی ، ربانی شیرازی-رازی

چاپ حروفی 30 جلدی ، موسسه آل البیت-قم

شیخ حر عاملی فهرست وسایل

- فهرستی شامل عناوین و احکام احادیث و سائل الشیعه .
- فهرستی جامع که به درخواست جمعی ،نوشته شد .
- این کتاب نزد اخباریان حکم رساله عملیه شیخ را دارد .
- این فهرست نسخ فراوانی دارد .
- این کتاب توسط یکی از شاگردان شیخ ترجمه شد .

معجم وسایل شیخ حر عاملی

- صرفه جویی در وقت پژوهش گران علت تدوین کتاب .
- معجم وسیله ای برای یافتن احادیث در وسایل الشیعه .
- مؤلف: دکتر سید جواد مصطفوی و همکاران "طبیعی".
- چاپ: 10 جلد تهران.

شیخ حر عاملی

هدایة الامه

- پیرو درخواست گروهی پس از فراغت از تدوین وسایل تالیف شد.
- خلاصه ای از وسایل با نام هدایة الامه توسط شیخ حر تالیف شد .
- فایده : آشنایی اجمالی با مدارک احکام فقهی .
- اجزاء کتاب: مقدمه-بخش اصلی – خاتمه 12 فائده
- فوائد پایانی همانند وسایل الشیعه با حذف فائده 1-2 وسایل و تفاوت فائده 4
- تعداد احادیث: 20137
- چاپ: 8 جلدی توسط بنیاد پژوهش های اسلامی مشهد. با بیان غریب الحدیث.

مستدرک الوسایل حاجی نوری

- جامع احادیث کتبی که صاحب وسایل آنها را صحیح نمیدانسته یا در دسترس نداشته است .
- مؤلف: حاج میرزا حسین نوری طبرسی م 1320 ه ق
- تبویب : به ترتیب ابواب فقهی
- منابع : 71 کتاب – 64 کتاب بی واسطه 7 کتاب با واسطه بحار الانوار .
- خاتمه کتاب : تحقیقات عمیق راجع به کتب حدیث امامیه، مؤلفین و نام آوران علم حدیث در 12 عنوان .
- چاپ : سنگی 3 جلدی رحلی 1321 تهران
- حروفی 21 جلدی موسسه آل البیت قم .

بحار الانوار

الجامعه لدرر أخبار الأئمة الاطهار (عليهم السلام)

موضوع کتاب:

دائرة المعارف بزرگ حدیث شیعہ

شامل مباحث مختلف اسلامی از تفسیر قرآن و تاریخ تا فقه و کلام و... است و به حق آن را دایره المعارف تشیع نامیده‌اند.

Payam Noor University Ebook

بَحَارُ الْأَنْوَارِ

بجز اول

تألیف

العالم العارف شيخ الإسلام أبو عبد الله محمد باقر المجلسي

المتوفى سنة

بفقه

الحاج الشيخ آقا محمد باقر المجلسي

- نام کتاب بحار الانوار - جلد اول
- تألیف : علامه محمد باقر مجلسی
- ناشر : دارالکتب الاسلامیه - تهران بازار سلطانی
- کتف : ۵۲۰۴۱۰
- تیراز : ۵۰۰۰
- نوبت چاپ : چهارم
- تاریخ انتشار : بهار ۱۳۶۳
- چاپ از : چاپخانه حیدری

بحار الانوار علامه مجلسی

- مولف علامه محمد باقر بن محمد تقی مجلسی اصفهانی
- تولد: 1037 مرگ: 1110 ه ق
- مدفن: جامع عتیق اصفهان بقعه والد ماجد.
- ویژگی ها :

1. تلاشی گروهی

2. عدم نیاز به توجه به احادیث فقهی کتب اربعه .

3. اشمال بر یک دوره تفسیر آیات الاحکام و تفسیر موضوعی.

بحار الانوار

فهرست ، محتوی

- فهرست تفصیلی عناوین بحار به ترتیب 110 جلدی بیروت توسط سید هدایت الله مسترحمی: در 3 جلد .
- محتوی: تقسیم بندی عناوین در حد اقل 12 گروه ؛
- مانند : احادیث اعتقادی، تواریخ، خلقت عالم و ارض و ...
- در مباحث کلامی ؛ نظریات فلاسفه و متکلمان و رد آن .
- در مباحث تاریخی؛ اخذ فراوان از مصادر اهل سنت .
- گنجینه بزرگ حدیث که برای دستیابی به هدف جمع و تدوین حدیث و صیانت از آن رنج زیادی دیده شده و البته اخبار ضعیف نیز در آن وجود دارد .

بحار الانوار

تقسیم بندی تلاش گروهی

- I. خرید و جمع آوری منابع روایی کار دستیاران.
- II. تعیین عناوین هر بخش ، مجلسی.
- III. قرار دادن روایات در هر بخش، زیر نظر مجلسی.
- IV. بررسی و شرح مشکلات حدیث ، مجلسی .

بحار الانوار نسخ خطی

- نسخ فراوان؛ 32 نسخه در آستان قدس رضوی
- چاپ : سنگی مکرر . تهران - تبریز
- حروفی 110 جلدی- کتابفروشی اسلامیة / تهران / بیروت .
- بهترین چاپ: چاپ 25 جلدی حاج محمد حسین امین الضرب معروف به کمپانی
- باب های بحار: 2489 باب

بحار الانوار فهارس

- نیاز مخاطبین: جستجوی آسان در کتاب بحار.
- نام: مفتاح الابواب
- مولف: شیخ محمد جواد اصفهانی
- وجود فهرست پایانی در هر شماره

بحار الانوار سفينة البحار

- مؤلف : محدث قمی .
  - توصیف: فهرست جامعی از ابواب و احادیث هر باب و اعلام به گونه الفبایی، اجمال احادیث عر عنوان و شرح حال روایات و اعلام آن .
  - چاپ : دو جلدی چاپ سنگی
- حروفی، بنیاد پژوهش های آستان قدس تا کنون 3 جلد چاپ شده است .

بحار الانوار التطبيق ...

- نام: التطبيق بين السفينة و البحار بالطبعة الجديدة .
- مؤلف: دكتور سيد جواد مصطفى
- هدف: تدوين فهرستی از بحار و تطبيق آن با سفينة برای ارائه عناوين در مجلدات 110 گانه بحار چاپ بيروت .

جامع احاديث الشيعه

- جامع احاديث وسائل و مستدرک
- طراح : آية الله بروجردی ادامه دهنده راه: آية الله خویی .
- در این مجموعه 22 عامل رعایت شده است . مانند:
- ذکر آیات قران مرتبط با باب مربوطه
- ذکر کلیه احاديث مستدرک و وسائل الشيعه .
- تقدم مرتبتي و...
- چاپ : سنگی دو جلدی حر و فی : تاکنون 22 جلد .

Payam Noor University Ebook

سایر جوامع حدیثی

- غیر چایی مانند: جوامع الکلم از سید محمد بن سید شرف الدین
- عوالم العلوم، عبد الله بحرانی و دند
- الحباة؛ محمد رضا حکیمی و برادران ...
- میزان الحکمة: حجت الاسلام ری شهری

خاتمه

غريب الحديث

- غريب الحديث يا غريب الالفاظ: يافتن لغات و الفاظ مشكل و دور از استعمال در متن حديث .
- راغب : قيل لكل متباعد غريب و لكل شى فى ما بين جنسه عديم النظر غريب .
- وجه تسميه: به مناسبت الفاظ دور از استعمال متداول زمان
- اولين غريب الحديث: ابو عبيده معمر بن مثنى م 210
- بهترين غريب الحديث: النهاية فى غريب الحديث، ابن اثير
- غريب القران و غريب الحديث: الفائق، زمخشرى م 538هـ

خاتمه

اربعين حديث

- عدد اربعين نوعا نشان دهنده كثرت؛ چهل دختر، چهل ولي
- چهل حديث نويسى به استناد حديث نبوى كثير الطريق:
- من حفظ على امتى اربعين حديثا فى امر دينها بعثه الله يوم القيامة فى زمرة الفقهاء .
- اربعين نويسى در موضوعات مختلف: اعتقادى، عبادى
- اولين اربعين حديث: در نيشابور اربعين احمد بن حرب نيشابورى م 234هـ.
- اربعين نويسى فنى: الاربعون حديثا من الاربعين عن الاربعين فى فضائل امير المومنين ع. از منتجب الدين بن بابويه قمى

خاتمه امالی

- مجموعه حدیثی که شیخ حدیث در مجالس متعدد آن را املاء کرده
- شافعی : امالی یا مجالس را تعلیقه نامند .
- شیخ آقا بزرگ: اطلاق امالی بر کتب حدیث قبل از قرن 3 معهود نبود.
- کتبی از اقدمین با نام المجالس: مجالس هشام بن حکم از اصحاب امام صادق ع.
- امالی قاضی ابو یوسف در فقه م 183 از اهل سنت
- امالی ناصر کبیر « اطروش » از شیعیان طبرستان
- چاپ مکرر: امالی شیخ صدوق و امالی شیخ مفید و امالی شیخ طوسی

خاتمه

موضوعات

- موضوع : حدیثی که ناقل از خود ساخته است .
- سابقه : دوران پیامبر اکرم ص به دلیل حدیث نبوی :
«قد کثر علی الکذابة فمن کذب علی متعمداً فلیتبوا مقعده من النار»
- وضّاعان در احادیث ائمه ع : مغیره بن سعید - ابی الخطّاب .
- برخی کتاب ها در بحث موضوعات:

الموضوعات ابو الفرج بن الجوزی .م 597

بخش ضعفا و مجروحین از کتاب رجال ابن غضائری. م 411

خاتمه اجزاء

- مجموعه حدیثی که فقط از یک شیخ نقل شود یا در پیرامون یک مطلب و خاص یک موضوع جمع آوری شود
- شیخ آقا بزرگ: معمولاً امامیه از اجزا به کتاب یا کتاب نوادر نام می‌برند .
- اقدم اجزا : جزء ابن راهویه استاد بخاری و مسلم م 237 ه و جز ابی عبد الرحمن سلمی م 183 ه
- در شیعه کتاب : خصال صدوق یا اصول اربعمائه

خاتمه

کتب قرب الاسناد

- حدیث عالی السند: حدیث متصل السندی که نسبت به سایر احادیث همین راوی یا معاصر او واسطه کمتری دارد.
- قرب الاسناد: مجموعه ای مشتمل بر احادیث عالی السند.
- اعتقاد برخی علما: قلت واسطه نقل حدیث = اشتباه کمتر
- لازمه علو سند و کمی واسطه: کبر سن و شیخوخت ناقلین
- قرب الاسناد حمیری با:

1387 حدیث عالی السند

از امام صادق ع تا امام جواد ع.

در اهل سنت: العوالی الملتقاة، حافظ شمس الدین ذهبی .

Payam Noor University Ebook

پایان

آخر دعویٰنا ان الحمد لله ربّ العالمین

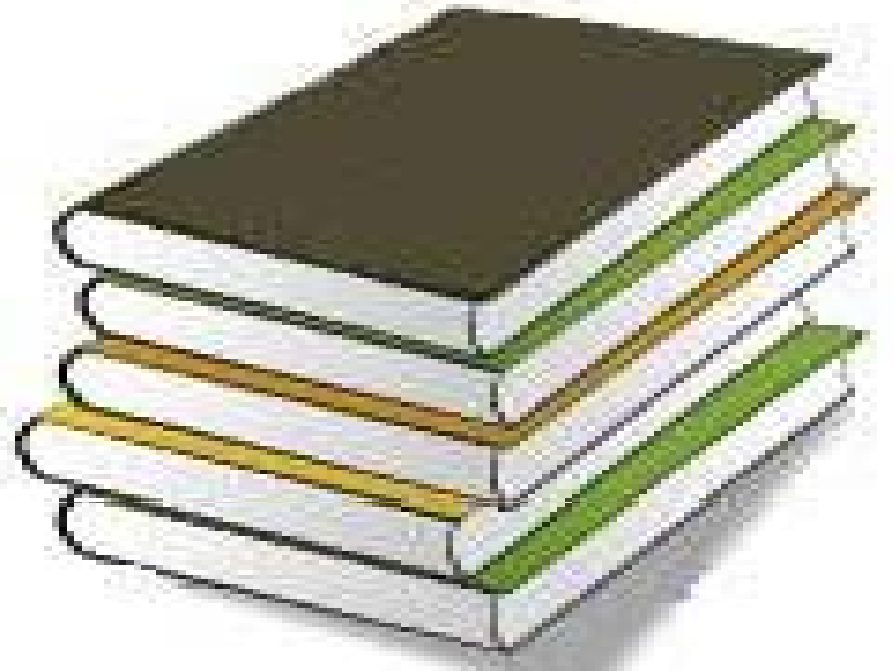
ملحقات

کتاب شناسی

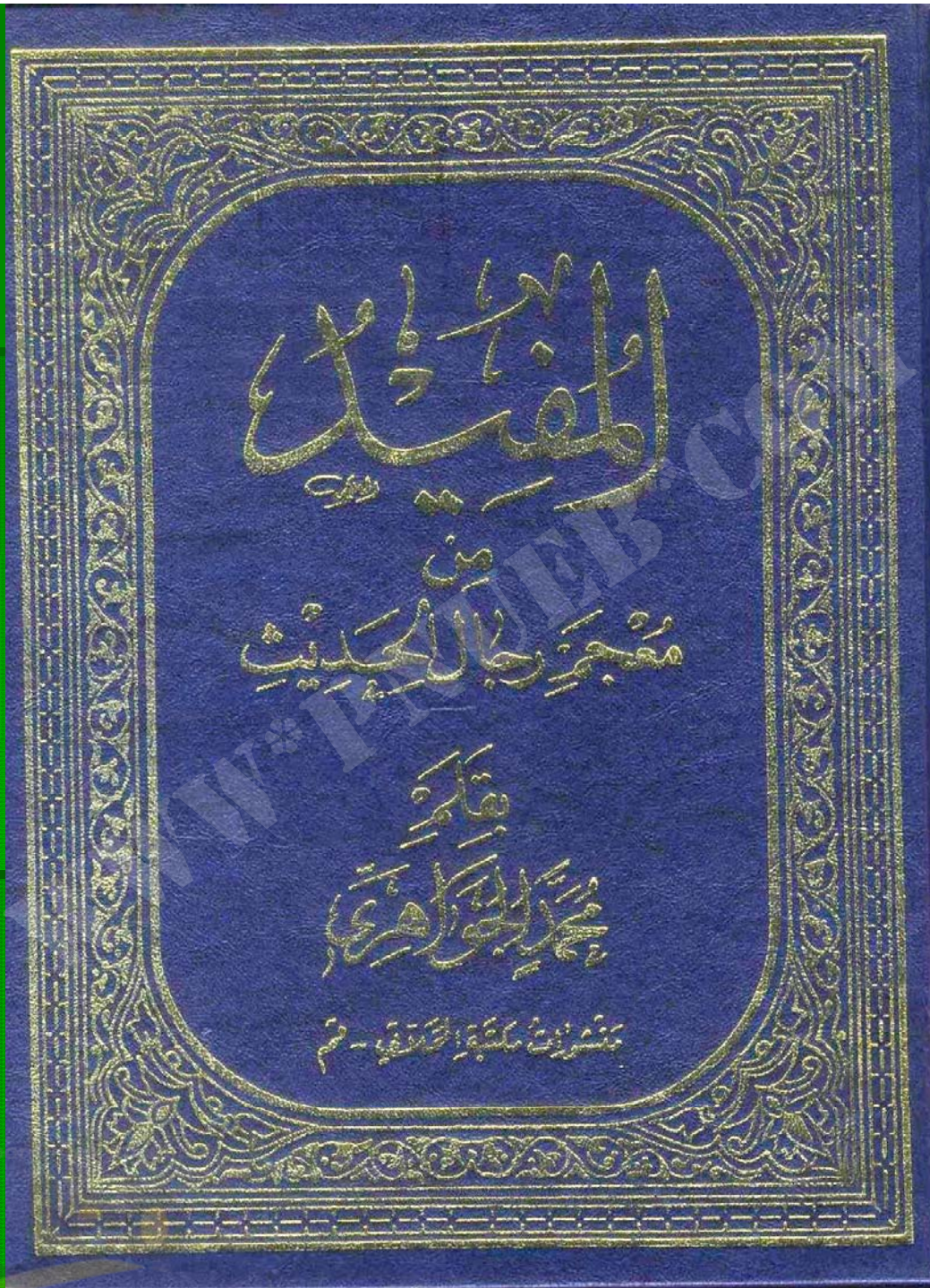
Payam Noor University Ebook

کتابشناسی مصطلح الحدیث

در شیعه

Payam Noor University Ebook

Payam No

(3)

علم الحديث

پژوهشی در

مصطلح الحديث

یا علم الدراية

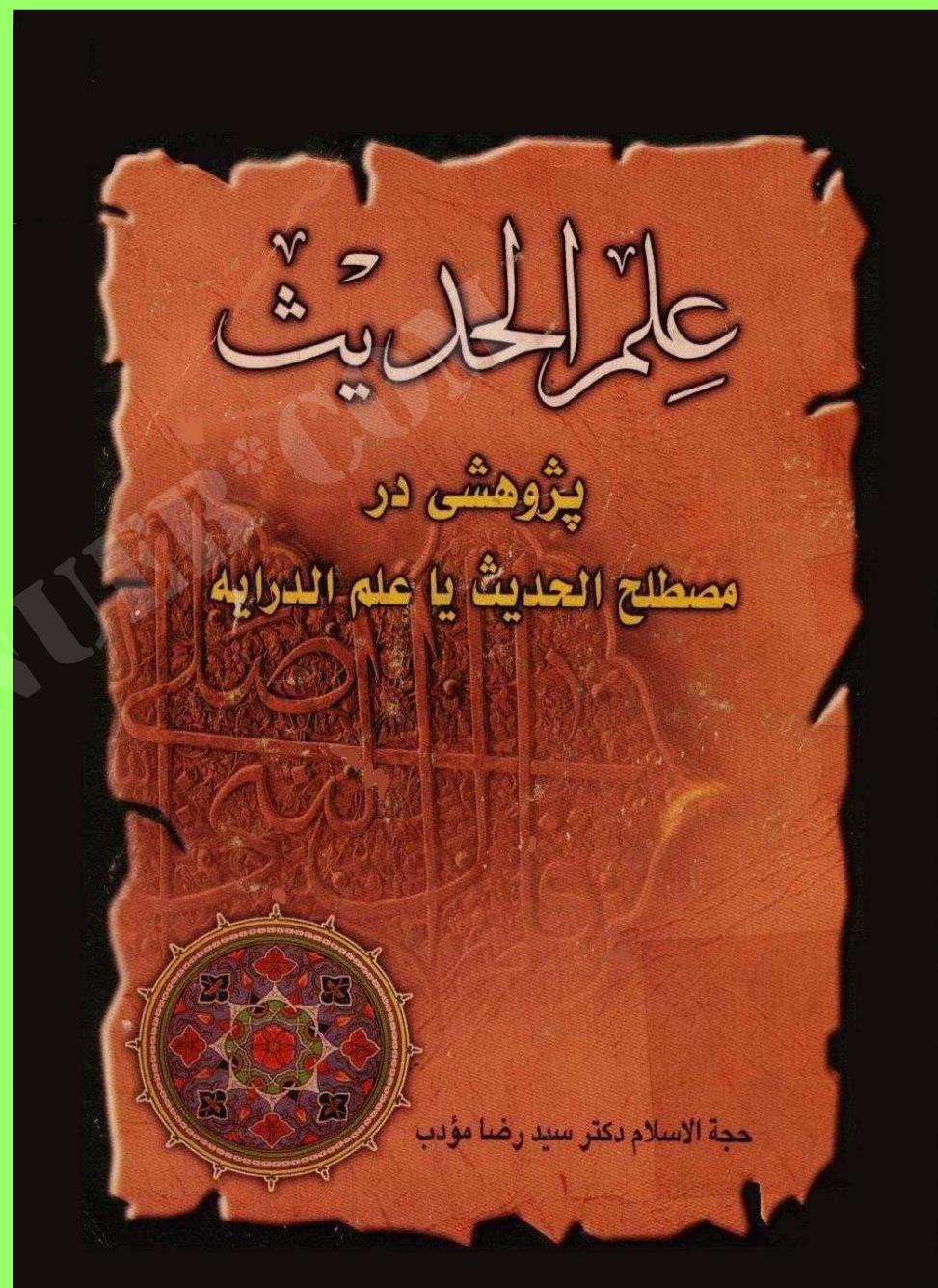
(4)

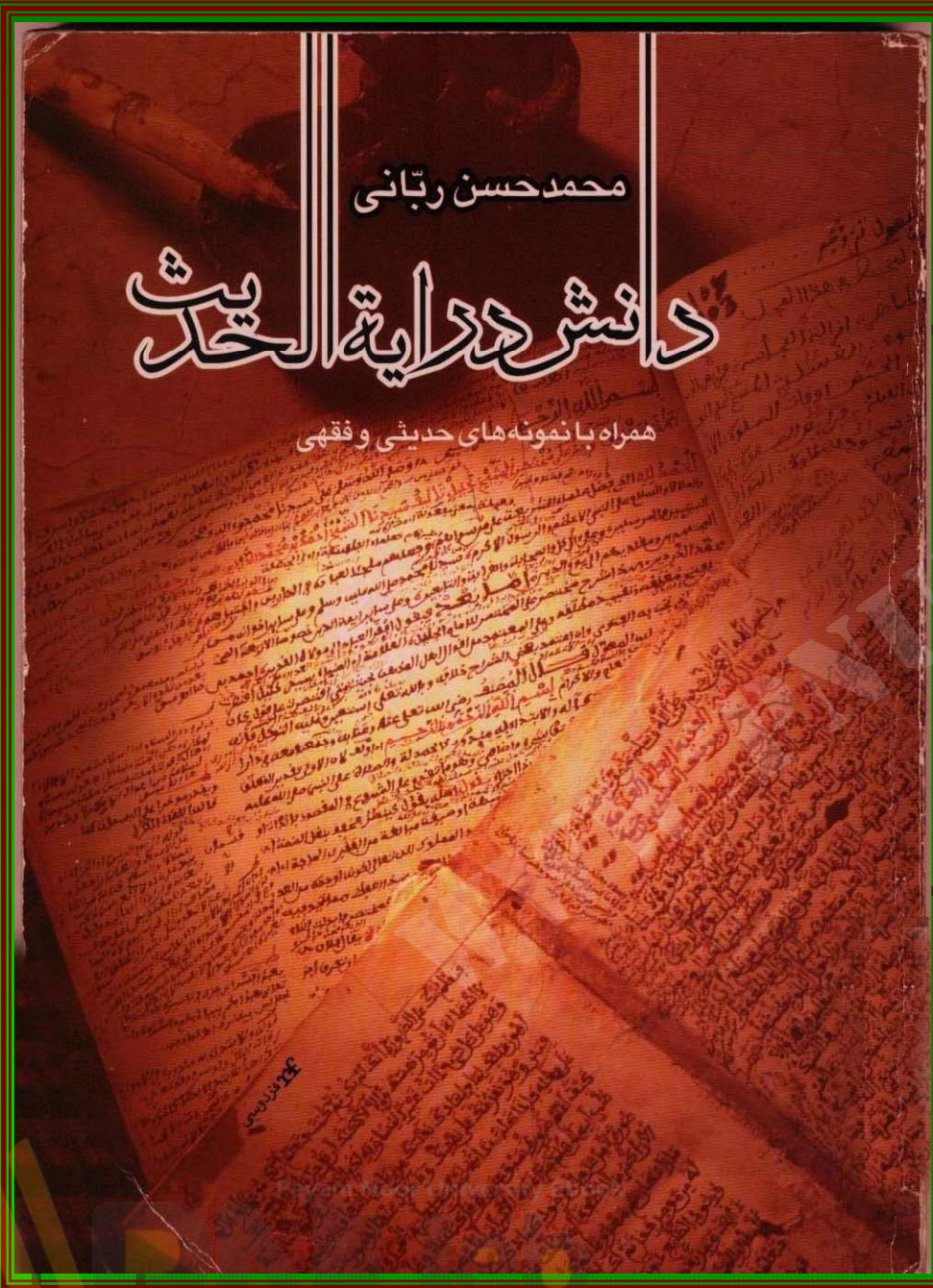
علم الدراية تطبیقی

هر دو از

دکتر سید رضا مؤدب

Payam Noor University Ebook

(2)

دانش درایة الحدیث
همراه با نمونه های حدیثی و
فقهی

محمد حسن ربّانی

برخي از آثار فارسی
در این علم

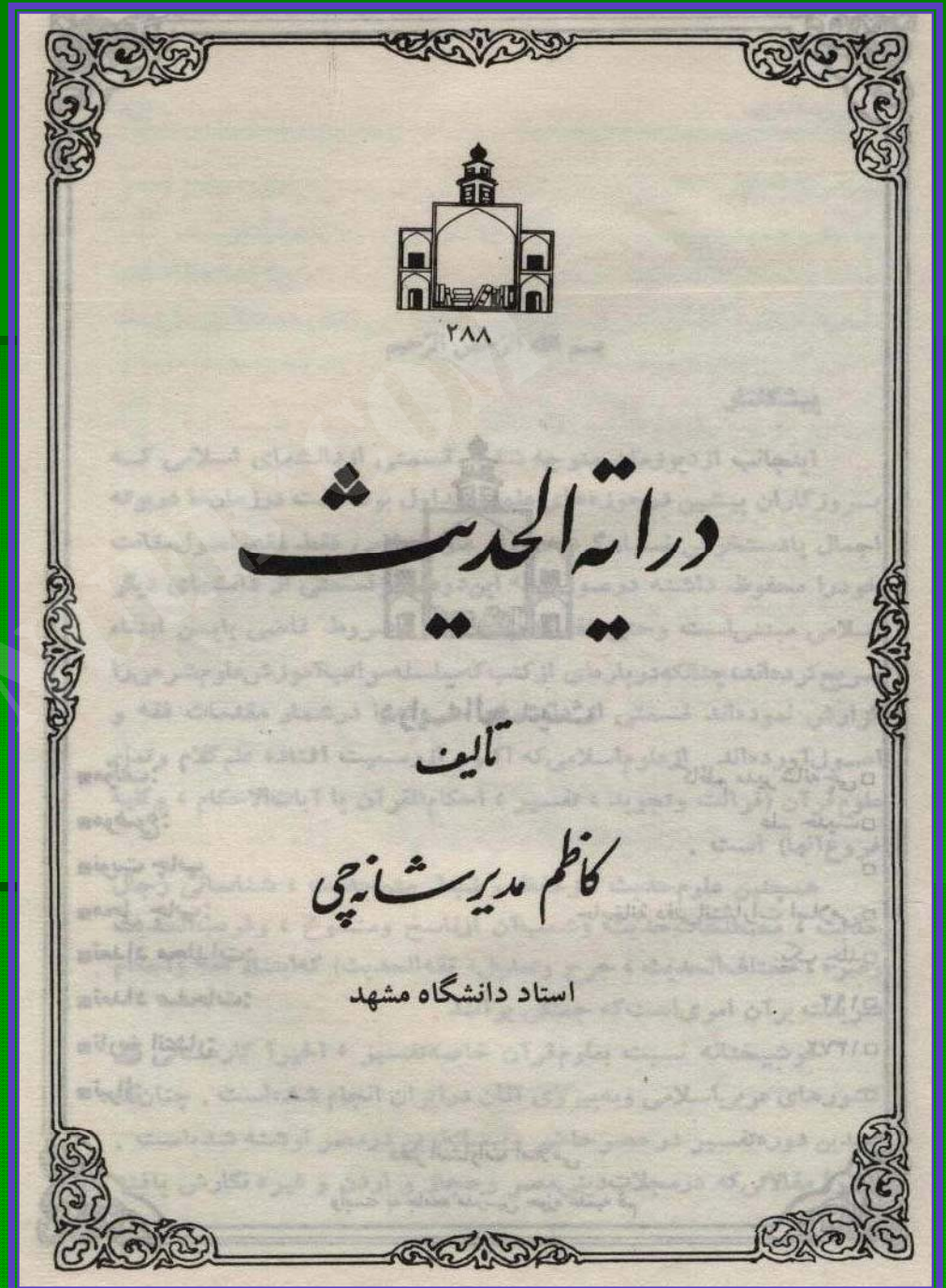
(1)

درایة الحدیث

مرحوم

کاظم مدیرشانه‌چی

Payam Noor University Ebook

معجم مصطلحات

الرجال والدرایة

محمد رضا جدیدی نژاد

بإشراف

محمد کاظم رحمان ستایش

Payam Noor University Ebook

معجم مصطلحات

الرجال و الدرایة

محمد رضا جدیدی نژاد

زیر نظر

محمد کاظم رحمان ستایش

چاپ موسسه دار الحدیث

اصول الحديث واحكامه

في

علم الدراية

تأليف

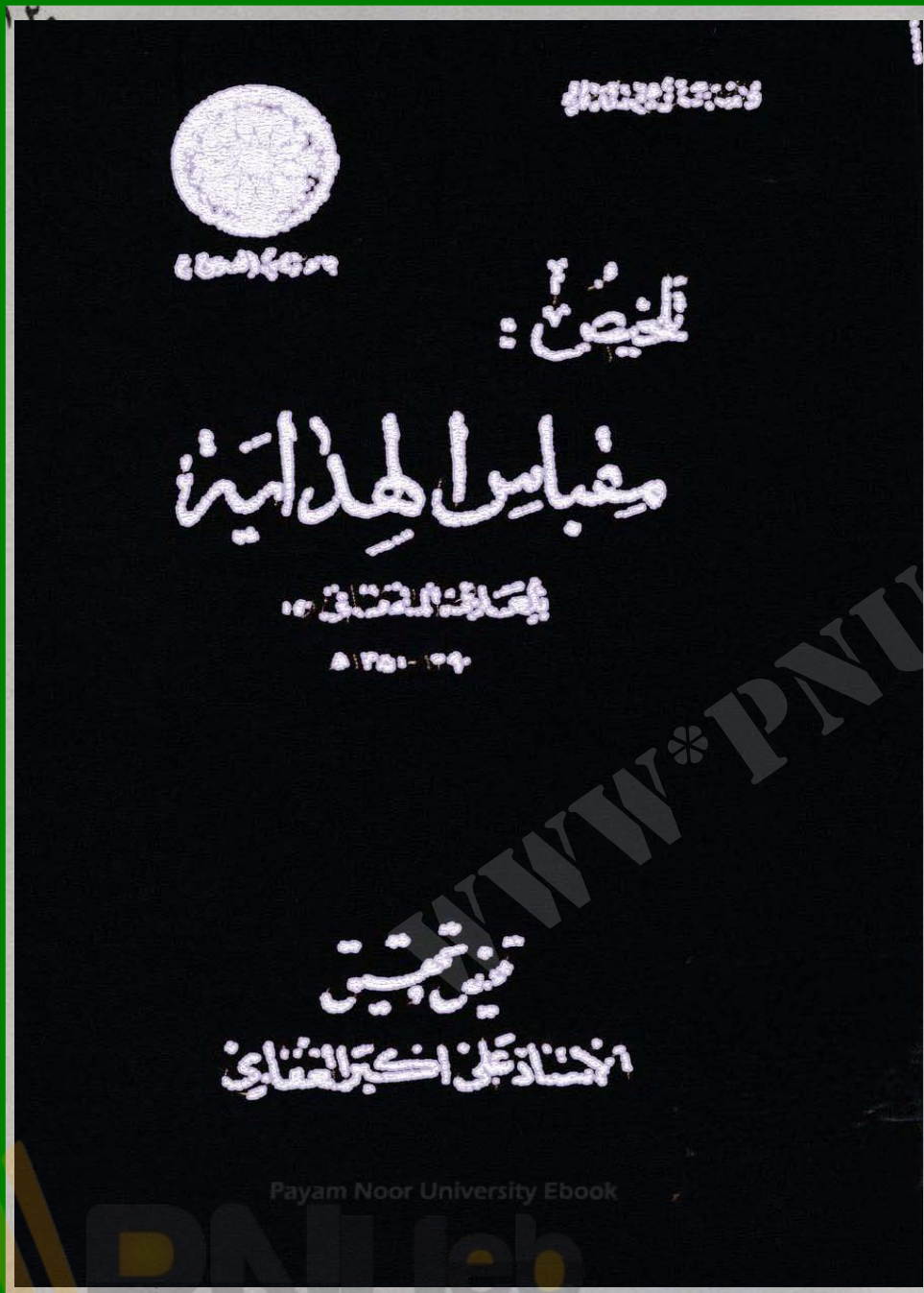
العلامة المحقق

جعفر السبجاني

اصول الحديث و
احكامه في علم الدراية

آية الله

جعفر سبحاني

جامعترین کتاب درایہ در شیعه:

مقباس الهدایة فی علم

عبدالله مامقانی
(1290 - 1351 ق)

تلخیص

مقباس الهدایة

علی اکبر غفاری

الرعاية لحال البداية

في

علم الدراية

و

البداية في علم الدراية

للشيخ زين الدين بن علي العاملي المعروف بالشهيد الثاني قدس سره

مركز الأبحاث والدراسات الإسلامية / قسم إحياء التراث الإسلامي

بوتنام كويت

١٣٨١

اولين تأليف مستقل شيعي در
اين علم

، البداية في علم الدراية

، شهيد ثاني زين الدين عاملي
(911 - 965 ق).

که توسط خود مؤلف شرح گرديده
و امروزه مجموع متن و شرح آن با
نامهای مختلفی چاپ شده است

مانند:

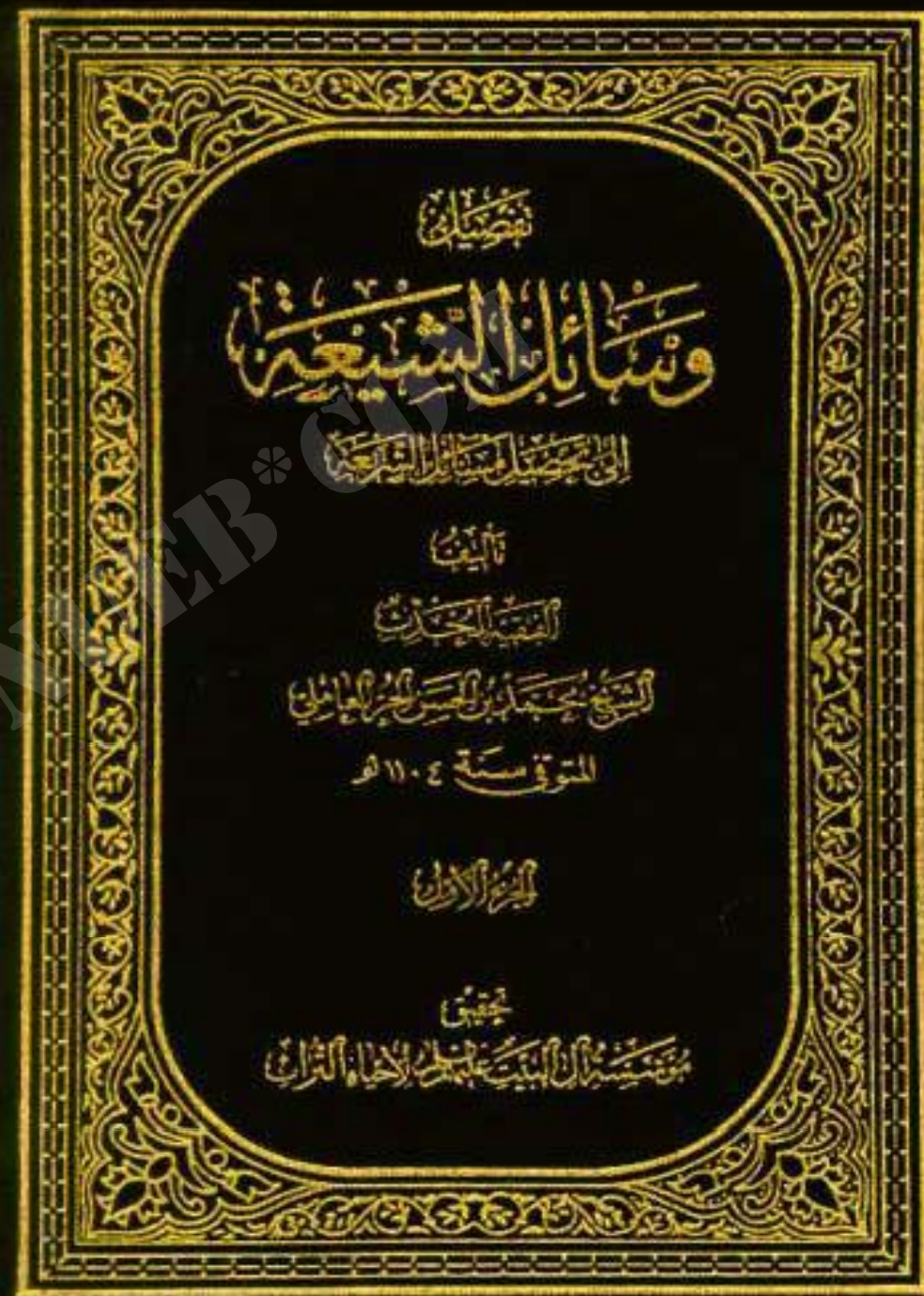
الرعاية لحال البداية في علم
الدراية و

الرعاية في علم الدراية

نام کتاب:
**تفصيل وسائل
الشيعة الى
تحصيل مسائل
الشريعة
موضوع:**

روايات فقهي شيعه

Payam Noor University Ebook

خدا حافظ

Payam Noor University Ebook

PNUEB

...کتابخانہ الکترونیک پیام نور.....